

Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2023. Sažetak

SADRŽAJ

1. UVOD	5
1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM	6
2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM	
2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA	8
2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPREĐENJE SUSTAVA	9
2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU	9
2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST	10
2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA	10
2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM	11
2.7. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA	12
2.8. ŽENE S INVALIDITETOM	13
2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA	13
2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA	13
2.11. ZDRAVSTVO	14
2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	14
2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE	14
2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA	15
2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD	16
2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST	16
2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA	19
2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI	19
2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA	20
2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA	20
2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE	21
2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA VICILNOG DRUŠTVA	21
2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU	22
2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA	22
2.25. PODRUČNI UREDI	23
2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE	23
2.27. PRAĆENJE PODOVEDBE NACIONALNOG PLANA IZJEDNAČAVANJA MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM OD 2021. DO 2027. GODINE	24
2.28. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI	24
3. OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE	26
3.1. FINACIJSKO POSLOVANJE	26
4. ZAKLJUČAK	26

POPIS KRATICA

Kratika	Naziv
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
AZVO	Agencija za znanost i visoko obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
DPS	Državni pedagoški standard
DTUR	Djeca/Dijete s teškoćama u razvoju
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZSR	Hrvatski zavod za socijalni rad
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KPOSI	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
MPUGDI	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MPU	Ministarstvo pravosuđa i uprave
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravstva
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NN, br.	Narodne novine, broj
OA	Osobna asistencija
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
POSI	Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
PU	Područni ured
RH	Republika Hrvatska
RI	Rana intervencija
SŠ	Srednja škola
TUR	Teškoće u razvoju
UN	Ujedinjeni narodi
ZOA	Zakon o osobnoj asistenciji
ZOSI	Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije
ZZODS	Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

1. UVOD

Sukladno djelokrugu propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu koji je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

U rujnu 2023. godine, nakon 15 godina obnašanja dužnosti pravobranitelja za osobe s invaliditetom, Hrvatski sabor je na njezin vlastiti zahtjev razriješio dužnosti prvu pravobraniteljicu za osobe s invaliditetom gospođu Anku Slonjšak. Uz odavanje priznanja doprinosu koji je dala oživotvorenju društvenog modela invaliditeta i povećanju vidljivosti osoba s invaliditetom u hrvatskom društvu i ovim putem zahvaljujemo joj na nesebičnom i predanom radu i zalaganju u izgradnji snažne i prepoznatljive institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kakva je ona danas.

Godinu 2023. obilježilo je konačno donošenje dugo očekivanih zakona od izuzetne važnosti za osobe s invaliditetom koji će doprinijeti njihovom većem uključivanju u život zajednice i neovisnom življenju. Riječ je o Zakonu o osobnoj asistenciji, Zakonu o inkluzivnom dodatku i Zakonu o povlasticama u prometu. Nakon više od 20 godina zagovaranja, donošenjem Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku koji će obuhvatiti 150.000 osoba od kojih će 7% njih dobiti najveći mogući iznos naknade od 720 eura, po prvi puta će osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj imati naknade za povećane troškove invaliditeta koje će biti veće od simboličnih, dok bi asistencija trebala omogućiti neovisni život u zajednici za 15.000 njih, ujedno rasterećujući njihove obitelji.

Očekivanja osoba s invaliditetom usmjerena su i na stvaranje uvjeta za prevenciju institucionalizacije, širenje i razvoj socijalnih usluga, kako je to zacrtano Nacionalnom strategijom razvoja socijalnih usluga 2022-2027., kako bi se i na taj način uključili u sva područja života, što je vidljivo iz značajnog broja obraćanja osoba s invaliditetom POSI. Institucionalizacija je nažalost unatoč poboljšanju pravnog okvira još uvijek rješenje kojem se najčešće pribjegava u pružanju podrške za osobe s invaliditetom, što je suprotno konvencijskim načelima. Istaknimo da više od polovice osoba s invaliditetom koje su smještene u ustanovama su osobe s teškoćama mentalnog zdravlja. To pokazuje da su za ovu kategoriju osoba s invaliditetom postupci liječenja i rehabilitacije najmanje uspješni. Istovremeno znatno zaostajemo za razvijenim zemljama u području razvoja usluga podrške u zajednici te alternativnih i komplementarnih načina rehabilitacije utemeljenih na oporavku, što dovodi do njihova izdvajanja iz društva.

Na deklarativnoj razini opredijelili smo se kao država da je smještavanje u ustanove kršenje ljudskih prava i da takav oblik skrbi treba što prije napustiti, što su i preporuke svih međunarodnih institucija i strateško opredjeljenje Europske unije. Međutim, proces deinstitutionalizacije već godinama ne napreduje, usprkos tome što su i u fondovima Europske unije osigurana sredstva za njegovu provedbu. Nedostatak usluga, kao ključnoj prepreci deinstitutionalizacije, posebno je izražen u manjim sredinama, zaleđu i na otocima, ali je vrlo prisutan i u većim gradovima što za posljedicu ima prekomjernu ovisnost osoba s invaliditetom o skrbi i podršci unutar obitelji, kako organizacijskoj tako i financijskoj.

Unatoč konvencijskim i zakonskim jamstvima zaštite prava pacijenata i korisnika ustanova socijalne skrbi, svjedoci smo kršenja njihovih prava primjenom mjera prisile u psihijatrijskim ustanovama, ali i ustanovama socijalne skrbi. Ustavni sud Republike Hrvatske neustavnom je proglasio odredbu Obiteljskog zakona kojom je onemogućeno lišavanje poslovne sposobnosti u potpunosti te je izmjenama zakona koje je posljedično uslijedilo nakon 10 godina ponovno vraćena ova mogućnost što smatramo korakom unazad u unaprjeđenju prava osoba s invaliditetom i usuglašavanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Uz navedeno, želimo naglasiti da treba uložiti daleko više napora kako bi se u Republici Hrvatskoj uspostavio sustav rane razvojne podrške djeci s teškoćama u razvojnom riziku, ali također se treba usmjeriti na stvaranje podržavajućih mehanizama za djecu i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja i poremećajima u ponašanju koje traže intenzivnu cjelodnevnu stručnu i multidisciplinarnu pomoć. U Republici Hrvatskoj nedostaje referentna ustanova za psihosocijalni tretman djece s teškoćama

ponašanja, djece s poremećajima iz spektra autizma, mentalnih i emocionalnih poteškoća, s mogućnošću intenzivnog tretmana. Također ističemo da je nužno razviti i uspostaviti učinkovitu palijativnu skrb.

Izvješće Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koje je pred vama, pokušaj je da se predstavi stanje prava 657.791 osoba s nekim oblikom invaliditeta, te aktualno stanje u društvu ove najbrojnije manjinske skupine, koje je nažalost još uvijek daleko od zadovoljavajućeg.

Prava osoba s invaliditetom trebaju doista zaživjeti u praksi, kako ne bi ostala na razini teorijskih prava ili teško dostižan cilj. Normativni okvir zaštite prava osoba s invaliditetom je u velikoj mjeri usklađen s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom i njezinim načelima, no provedba propisa i praksa ostvarenja prava, ono je na čemu padamo kao društvo. Trebamo se zapitati da li smo primjenu obveza iz spomenute Konvencije zaista prihvatili na razini svijesti o invaliditetu, o razlikama, ali i dostojanstvu osoba s invaliditetom, a posebno o njihovoj sposobnosti doprinosa društvu u svim njegovim dimenzijama. Imamo li razvijenu svijest da prepreke koje nismo uklonili predstavljaju u stvari kršenje njihovih ljudskih prava? Priznajemo li zaista raznolikost osoba s invaliditetom ili još uvijek tražimo da se oni prilagode „nama“?

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Tijekom 2023. godine sukladno ovlastima koje proizlaze iz odredbi Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) POSI je postupao po predstavkama građana koji su se najčešće obraćali **osobno - poštom, e-poštom, telefaksom, telefonom i osobnim dolaskom**.

Podaci o obraćanjima građana prikazani su u tablici 1. u kojoj su vidljivi podaci za posljednjih pet godina. Tijekom 2023. u odnosu na 2022. godinu došlo je **do porasta od 20% obraćanja građana**, odnosno **građani su nam se obratili ukupno 2.988 puta**.

Tablica 1. Komparativni prikaz ukupnog broja obraćanja građana od 2019. do 2023. godine

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Broj obraćanja građana	2.172	2.266	2.720	2.474	2.988
Broj postupanja POSI	3.398	4.538	5.826	5.056	4.495

STATISTIČKI PODACI - Podaci o povredama prava - U 2023. godini zaključena su **1.789 predmeta** u kojima se postupalo na osnovi zaprimljenih pritužbi fizičkih i pravnih osoba. Postotak utvrđivanja povreda prava među zaključenim predmetima odnosi se na **449 predmeta** iz prethodnih razdoblja i **1.340 predmeta** iz 2023. godine. U **355 predmeta** ili njih **26,5%** zaključenih nije bilo povreda prava. U **406 predmeta** ili njih **30,3%** se nije utvrđivala povreda prava. Povreda prava je utvrđena u ukupno **482 predmeta** ili njih **43,2% od ukupnog broja zaključenih predmeta**. Prateći najčešća područja u kojima su povrijeđena prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, vidljivo je kako je **povreda zakonom zajamčenih prava bila upravo najčešća povreda prava u svim područjima**, a najčešće u područjima: **pristupačnost i mobilnost, socijalna zaštita, zdravstvo, zapošljavanje i rad te odgoj i obrazovanje**. Povrede prava prema KPOSI bile su najčešće u područjima: **zdravstvo, odgoj i obrazovanje, pristupačnost i mobilnost, socijalna zaštita te zapošljavanje i rad**. Kada govorimo o povredi prava zbog dugotrajnosti postupka, najčešće je to bilo u područjima: **socijalna zaštita, odgoj i obrazovanje te pravosuđe**. Značajan broj povrede prava, odnosno sumnje na diskriminaciju, odnosio se na područja: **pristupačnost i mobilnost, zapošljavanje i rad, zdravstvo te odgoj i obrazovanje**.

PODACI O OBRAĆANJIMA GRAĐANA – U tablici 2. prikazani su podaci iz 2023. godine o obraćanjima građana, organizacija civilnog društva, kao i svih drugih podnositelja u svrhu zaštite, promicanja i praćenja prava i interesa osoba s invaliditetom - **ukupno 2.988 puta**.

Povodom pritužbi građana **upućenih pisanim putem - njih 1.102**, imali smo **pisanih postupanja 3.205 i 1.086 telefonskih savjetovanja**. Od **3.205 pisanih postupanja po pritužbama 348 se odnosilo na preporuke i upozorenja**.

Tablica 2. Podatci o obraćanjima građana

Vrste kontakta	Pritužbe upućene pisanim putem	Obračanja građana koja nemaju karakter pritužbe	Nenadležnost POSI	Osobni dolazak i telefonom	Ukupno
Broj obraćanja	1.102	506	3	1.060	2.671
Broj upućenih preporuka, savjetovanja te drugih intervencija	1.674	921	3	1.217	3.815

POSI je tijekom 2023. godine postupao i u **449** pritužbi koje su zaprimljene u prethodnim razdobljima.

Podaci po područjima - Od ukupno **2.988** obraćanja građana, prikazujemo **2.490** po područjima od pravnih i fizičkih osoba (u 3 nije nadležan POSI): najviše obraćanja odnosilo se na socijalnu skrb, njih 584, nadalje 301 u odnosu na više područja, 267 u odnosu na područje pristupačnost i mobilnost, 214 zapošljavanje i rad, 184 ostala područja, 168 zdravstvo, 164 odgoj i obrazovanje, 115 vezano za imovinsko-pravne poslove, 93 pravosuđe, 82 skrbništvo, 82 mirovinsko osiguranje, 69 život u zajednici 69, 64 rad udruga, 52 suzbijanje nasilja, 39 obiteljsko - pravnu zaštitu te 12 sport.

Podaci po županijama - Od ukupno 1.404 obraćanja građana pisanim putem, najviše ih je pristiglo s područja Grada Zagreba - **557**, zatim iz Osječko-baranjske županije - **215** te Splitsko-dalmatinske županije - **139**. Najmanji broj podnesaka **7** zaprimljeno je iz Ličko-senjske županije.

Podaci po podnositelju – Od ukupno **1.435** obraćanja OSI su podnijele najviše podnesaka osobno (pisanim putem) njih **738**, odnosno **51,42%**. U **16,44%** odnosno **236** podnesaka postupalo se na zahtjev roditelja DTUR ili odraslih. Od saveza i udruga OSI zaprimljeno je **107** podnesaka odnosno njih **7,5%**, koje su se odnosile na zaštitu prava njihovih članova, ali i međusobne odnose ili odnose sa savezima udruga. U **129** slučajeva podneske su podnijeli članovi obitelji OSI, što je **9%**. Zabilježeno je **124** podnesaka, odnosno njih **8,64%**, prosljeđenih od institucija i ustanova, s tim da se većina odnosila na stranke koje su se pritužile drugim tijelima pa su ti podnesci sukladno ovlastima prosljeđeni POSI. Ostalo se odnosi na podneske zaprimljene od opunomoćenika, odvjetnika, skrbnika, prijatelja, medija te ostalih fizičkih i pravnih osoba, njih **54**. Podnositelja koji su željeli ostati anonimni je bilo **10**.

Podnesci građana koji nemaju karakter pritužbe - U 2023. godini bilo je ukupno zaprimljeno **417** podnesaka građana koji nemaju karakter pritužbe. Odnosili su se na traženje različitih savjeta, obavještavanje o poduzetim radnjama, traženje mišljenja i drugo. Od navedenog broja **62** zaprimljenih podnesaka odnosilo se na zamolbe pojedinaca i udruga, pisma potpore i podrške u njihovom radu prilikom provedbe projekata, istraživanja i slično.

Savjetovanje putem telefona i osobnim dolaskom - Tijekom 2023. godine telefonom i osobnim dolaskom se obratilo **1.098** osoba. POSI je stranke savjetovao telefonom, na pojedinačnim sastancima te putem elektroničke pošte. Telefonska savjetovanja čine jedan od važnijih oblika savjetovanja osoba s invaliditetom. U većini slučajeva radi se o OSI koje su ovisne o pomoći druge osobe kao i o potrebi za uslugama koje nedostaju u njihovom okruženju, npr. prijevoz, asistencija i drugo. Ujedno smo upoznati s činjenicom kako velik broj osoba ne raspolaže informatičkim znanjem ili nema osobno računalo (ili suvremeni mobitel). Zbog kompleksnosti individualnih slučajeva i životnih situacija često im je vrlo teško opisati i podnijeti pisanu pritužbu.

Obilasci - Izvršeno je **82** uvida u prostore u kojima borave, rade ili su smještene OSI i DTUR u 11 županija.

Podaci o aktivnostima u svrhu promicanja prava

POSI je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirao događanja uživo ili putem *online* platformi te sudjelovao na raznim događanjima koja su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u RH. Takvih događanja je bilo **455**, od čega smo aktivno sudjelovali na **137** događanja - uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi. Djelatnici POSI su održavali i predavanja i interaktivne radionice kako bi podizali svijest o pravima, sposobnostima i mogućnostima kao i samom položaju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Pravobraniteljica i zamjenici su održali sastanke s 5. sazivom Stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Prisutnost POSI zabilježena je u najmanje **35** medija, a odnosilo se na minimalno **290** gostovanja u medijima ili odgovore na upite novinara. Također je objavljeno **12** priopćenja i reagiranja.

Tijekom 2023. godine imali smo **28** međunarodnih aktivnosti i sudjelovanja na događanjima.

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

Tijekom 2023. godine POSI je postupao u ukupno 147 pritužbi na diskriminaciju po osnovi invaliditeta od kojih se njih 132 odnosilo na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12; u daljnjem tekstu: ZSD) i sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (NN-MU, br. 06/07, 03/08 i 05/08; u daljnjem tekstu: KPOSI).

Najveći broj pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i u 2023. godini (kao i u prethodnim razdobljima od 2020. godine) odnosio se na područje pristupa dobrima i uslugama (najčešće zbog fizičke nepristupačnosti prostora u kojima se pružaju različite javne i druge usluge, održavanja događanja u nepristupačnim građevinama, nepristupačnosti javnog prijevoza i dr.). I dalje je velik broj postupanja i slučajeva povodom sumnje na diskriminirajuća postupanja u području obrazovanja (najčešće prilikom upisa i uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u redovne škole najbliže mjestu stanovanja, upisa na studij, osiguravanja potrebne razumne prilagodbe i podrške, posebice pristupačnosti škola i visokih učilišta, pristupačnog (prilagođenog) prijevoza, osiguravanja prilagođenih udžbenika za učenike i studente s oštećenjima vida te osiguravanja odgovarajuće podrške pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, osobito s obzirom na nekvalitetno uređen njihov radnopravni status i izostanak potrebnog stručnog osposobljavanja, te osiguravanje osobne asistencije na visokim učilištima i studentskim domovima).

Podatci o postupanjima ukazuju da je u većem broju slučajeva 2023. godine utvrđeno kršenje prava i/ili diskriminirajuća ponašanja prema osobama s invaliditetom kao grupi, odnosno kao dijelu društva. Zabrinjavajuće je da se radi o slučajevima (njih 24) koji se odnose na postupanja i situacije koje znatno utječu na veće dijelove grupacije unutar ukupne populacije osoba s invaliditetom

Pritužbe zaprimljene tijekom 2023. godine u većini su se odnosile na tijela državne uprave (njih 40) i pravne osobe s javnim ovlastima (njih 26) poput HZSR-a, ZOSI-a, HZZO-a i HZMO-a, te na različite obrazovne ustanove. Kao i prošlih godina tako ponovno ističemo i ponavljamo preporuku Vladi RH da prava s osnove invaliditeta trebaju biti jednaka za sve osobe s invaliditetom određene težinom invaliditeta, neovisno o vrsti i uzroku invaliditeta. U pojedinačnim slučajevima sumnje na diskriminaciju, preporuke za otklanjanje diskriminacije upućujemo nadležnim tijelima i institucijama.

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA

Izmjene, dopune, donošenje i praćenje provedbe propisa - Tijekom 2023. godine sudjelovali smo u 22 e-Savjetovanja sa zainteresiranom javnosti, gdje smo predložili izmjene ukupno 82 odredbe. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je 24, djelomično je prihvaćeno 11 i 13 je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena 34 prijedloga.

POSI je zaprimio 54 predstavke koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te podnesaka vezano za praćenje operativnih programa. Od navedenog broja, u 2023. godini imao je 63 postupanja u kojima je između ostalog dao mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna 22 propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga.

Predstavnici POSI sudjelovali su u radu povjerenstava kao i različitim radnim skupinama, a kao promatrači sudjelovali smo u radu odbora za praćenje programa financiranih iz fondova Europske unije, i to: Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Programa Konkurentnost i kohezija 2021.-2027. i Integriranog teritorijalnog programa 2021.-2027., Operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., Odbora za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027., Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. i Odbora za praćenje provedbe Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike RH 2023.-2027.

PREPORUKE I UPOZORENJA - Tijekom 2023. godine upućena je 241 preporuka i upozorenje tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, te različitim pravnim i fizičkim osobama u privatnom, javnom i državnom sektoru.

Od upućene 241 preporuka i upozorenja, prihvaćeno ih je 126 (52%), djelomično prihvaćeno 40 (17%), nije prihvaćeno 25 (10,3%), nije zaprimljen odgovor na 24 (10%), dok je u tijeku razmatranje 26 (10,4%) preporuka i upozorenja.

Kada gledamo prema područjima, najviše ih je prihvaćeno i djelomično prihvaćeno u području pristupačnosti i mobilnosti - 29 od 43 (67,4%), a najviše ih nije prihvaćeno u područjima socijalne zaštite 8 od 42 (19%) i visokog obrazovanja 4 od 14 (17,39%).

2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU

Prepreke s kojima se osobe s invaliditetom susreću u pristupu pravosuđu uključuju ograničenja koja proizlaze iz ograničavanja njihove poslovne sposobnosti, nemogućnosti fizičkog pristupa pravosudnim objektima, pristupu pravnoj pomoći i zastupanju, manjku informacija u pristupačnim formatima, u paternalističkim stavovima koji dovode u pitanje sposobnost osoba s invaliditetom da sudjeluju u svim fazama pravosudnog postupka te nedostatku obuke stručnjaka u području pravosuđa. Iako Obiteljski zakon svojim odredbama o sudjelovanju stranke u postupku stvara preduvjete za ispunjenje jamstava poštenog suđenja, POSI kroz zaprimljene pritužbe svjedoči o povredama ovih prava osoba o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje u sudskim postupcima. Nemogućnost OSI lišene poslovne sposobnosti da pokrene postupak utvrđivanja zakonitosti njezinog smještavanja u ustanovu socijalne skrbi, odnosno nemogućnost da pokrene bilo koji upravni ili sudski postupak vezan uz smještaj u ustanovu predstavlja uskraćivanje pristupa pravnoj zaštiti. Ako je osoba lišena poslovne sposobnosti, a nadležni HZSR smještaj procijeni nužnim, skrbnik i HZSR odlučuju o tom smještaju. U tom slučaju pristanak same osobe se ne traži i ona nije ovlaštena podnositelj žalbe na rješenje o priznavanju smještaja niti zahtjeva za prekidom smještaja, a ne može pokrenuti niti sudske postupke, osim onoga za preispitivanje poslovne sposobnosti. Dakle, ne postoji način da ospori odluku svoga skrbnika odnosno rješenje HZSR pa niti da izađe iz institucije bez njihove odluke. Odluka o smještaju se ne preispituje, a zahtjevi korisnika za izlaskom iz institucije se zanemaruju zbog čega se o ovim zahtjevima ne donose odluke u formi upravnog akta koje bi stranka mogla osporavati i tako si osigurati pravnu zaštitu pa i pristup sudu.

Hrvatskom zavodu za socijalni rad preporuča se kod odlučivanja o smještaju osobama lišenima poslovne sposobnosti, osigurati učinkovit pristup pravosuđu donošenjem rješenja o njihovim zahtjevima za otpustom iz institucije. Hrvatskoj liječničkoj komori preporuča se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti, a Pravosudnoj akademiji preporuča se provoditi edukaciju sudaca koji vode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti.

2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST

Nedostatak stručnjaka iz područja dječje i adolescentne psihijatrije zdravstvenim ustanovama uveliko utječe na organizaciju rada i mogućnost pružanja medicinske usluge djeci i adolescentima s problemima mentalnog zdravlja kako u većim zdravstvenim ustanovama tako i na psihijatrijskim odjelima općih bolnica u kojima često i nema zaposlenog dječjeg i adolescentnog psihijatra. Preporučujemo MZ pronalazak načina kako motivirati liječnike za specijalizacijom iz područja dječje i adolescentne psihijatrije.

Prilikom obilazaka psihijatrijskih odjela nekoliko općih bolnica uočeno je neprimjereno postupanje pojedinih ustanova prema osobama s duševnim smetnjama s potrebom liječenja drugih somatskih bolesti. Pojedini liječnici koji nisu u odjelu za psihijatriju imaju predrasude prema osobama s duševnim smetnjama kada im je potrebna medicinska intervencija ili skrb zbog bolesti izvan kruga duševnih poremećaja. Upozoravamo da osobe s mentalnim oštećenjima trebaju na ravnopravnoj osnovi i bez predrasuda ostvariti pravo na najviše standarde tjelesnog i mentalnog zdravlja, bez diskriminacije uz poštivanje prava na dostojanstvo i temeljna ljudska prava.

Tijekom izvještajnog razdoblja zaprimljeno je nekoliko pritužbi osoba na liječenju u psihijatrijskoj ustanovi ili članova obitelji radi povrede prava iz ZZODS-a. Pritužbe su se odnosile na manjkave informacije o planu liječenja, o propisanim lijekovima, o koristima i rizicima provedbe predloženog medicinskog postupka. Pacijenti su se žalili i na neučinkovitost medicinskih postupaka, kao i na nedostatak adekvatne podrške nakon otpusta s bolničkog liječenja, što dovodi do pogoršanja zdravstvenog stanja i učestalijih hospitalizacija. Zaprimljeno je više pritužbi osoba koje su potpisale dobrovoljni pristanak na liječenje u psihijatrijskoj ustanovi, koje iskazuju želju za otpustom, a nisu upoznati s činjenicom da liječenje mogu prekinuti ukoliko nisu prisilno smješteni. Kako bi se postiglo poštivanje zakonskih prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama ili na smještaju u ustanovama socijalne skrbi, preporučili smo, uz poboljšanje materijalnih i kadrovskih uvjeta, da se intenzivira primjena zakona i drugih propisa te da postoje sankcije u slučajevima utvrđenih povreda prava. S tim u vezi predlažemo da se dodatno osnaži uloga Povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama. Iako se, statistički gledano, u zatvorskom sustavu radi o relativno malom broju zatvorenika - osoba s invaliditetom, ovoj izrazito heterogenoj skupini (po vrstama invaliditeta) zatvorski sustav treba pridavati posebnu pažnju te je unutar smještajnih kapaciteta prema sadašnjim pokazateljima i mišljenju nadležnog MPU u kaznionicama osiguran dostatan broj osoba primjerenih za smještaj osoba s invaliditetom. Tijekom 2023. godine POSI je zaprimio nekoliko pritužbi osoba s invaliditetom koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Prituživali su se na uvjete boravka u zatvoru, odnosno nepristupačnost te na manjkavu zdravstvenu zaštitu. Postupci su u tijeku. Osobe s invaliditetom nastoji se ne odvajati od ostale zatvorske populacije već se radi na njihovoj inkluziji uz podržavanje postupka uključivanja u sve dnevne aktivnosti u kojima mogu i žele sudjelovati zajedno s ostalim osobama lišenim slobode. Kontinuirano je potrebno poduzimati mjere kako bi se kaznene ustanove učinile pristupačnima osobama s invaliditetom, naročito provedbom arhitektonskih prilagodbi prostorija u kojima borave.

2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

Radi uvida u primjenu mjera prisile, POSI je sukladno svojim ovlastima tijekom 2023. godine proveo obilazak dvije psihijatrijske ustanove te jedne ustanove socijalne skrbi u kojoj je evidentirana primjena

mjera prisile. Unatoč konvencijskim i zakonskim jamstvima zaštite prava pacijenata i korisnika ustanova socijalne skrbi, svjedoci smo kršenja njihovih prava primjenom mjera prisile u psihijatrijskim ustanovama, ali i ustanovama socijalne skrbi.

U nekim zdravstvenim ustanovama, uvidom u medicinsku dokumentaciju pacijenata nad kojima su primijenjene mjere prisile, utvrđeno je kako se evidencija ne vodi precizno, propušteno je upisati sve potrebne stavke, iz nekih nije jasno vidljivo koliko je ukupno vrijeme trajanja primjene mjere prisile te proizlazi sumnja da je mjera primijenjena dulje od 24 sata. Kod jednog pacijenta utvrđeno je kako je bio sputan više od 48 sati. Imenovani je evidentiran kao dobrovoljni pacijent, međutim na suglasnosti za hospitalizaciju nema potpisa. Kod drugog pacijenta postoji sumnja da je mjera prisile primijenjena bez postojanja indikacije, s obzirom na evidentirani status kod prijema kada je i fiksiran.

Preporučujemo intenzivirati provođenje edukacija u psihijatrijskim zdravstvenim ustanovama i u ustanovama socijalne skrbi s ciljem smanjenja primjene mjera prisile, do stjecanja uvjeta za njihovo konačno i potpuno ukidanje u skladu sa zahtjevom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Potrebno je osnažiti Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama radi provođenja učinkovitog nadzora nad primjenom mjera prisile u zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi, ali i radi izvršavanja drugih njihovih ovlasti sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

Ustavni sud RH svojom je odlukom i rješenjem, Broj: U-I-394/2015 i dr. od 18. travnja 2023. godine (NN, br. 49/23.) ukinuo čl. 234. st. 2. Obiteljskog zakona (NN, br. 103/15, 98/19, 47/20 i 49/23; u daljnjem tekstu: Zakon) kojim je određeno da osoba ne može biti potpuno lišena poslovne sposobnosti. Istom odlukom utvrđuje se da ukinuti članci prestaju važiti 31. prosinca 2023. godine te da izmjene i dopune Obiteljskog zakona koje se radi toga donose moraju stupiti na snagu najkasnije istoga dana. POSI odluku Ustavnog suda RH smatra korakom unazad u unaprjeđenju prava osoba s invaliditetom i usuglašavanja nacionalnog zakonodavstva s KPOSI. Naime, odredba o zabrani potpunog lišenja poslovne sposobnosti unesena je u Obiteljski zakon 2014. godine s ciljem početka usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom koja traži ukidanje zamjenskog odlučivanja (sustav skrbništva) i uvođenje instituta odlučivanja uz podršku (čl. 12. KPOSI). Petnaest godina nakon ratifikacije KPOSI nisu poduzeti koraci kako bi se ispunili zahtjevi KPOSI, odnosno uveo institut podrške u odlučivanju u nacionalno zakonodavstvo. Izmjene zakonodavstva u ovom smjeru nisu predviđene niti Nacionalnim planom izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. godine kao temeljnim strateškim dokumentom.

U ovom izvještajnom razdoblju zaprimljeno je više pritužbi osoba za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, a koje su smatrale kako im skrbnička zaštita nije potrebna jer su u stanju samostalno skrbiti o svojim pravima, potrebama i interesima. Iskazivali su i svoje nezadovoljstvo zastupanjem od strane posebnog skrbnika zbog pasivnosti u postupku te nezadovoljstvo provođenjem postupka vještačenja. Međutim, zaprimljene su i pritužbe osoba za čije članove obitelji nadležni područni ured HZSR nije pokrenuo sudski postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, iako su oni smatrali kako je to nužno potrebno i jedini mogući način zaštite interesa članova njihovih obitelji. Jedan od najčešćih razloga lišavanja poslovne sposobnosti OSI je zaštita njihovih imovinskih interesa. Istovremeno, zapimali smo pritužbe iz kojih je proizlazila sumnja u nezakonito raspolaganje imovinom u vlasništvu štíćenika od strane njihovih skrbnika (članova obitelji) ili trećih osoba. Zaprimljeni su i upiti o mogućnosti zaštite imovinskih prava OSI koji nisu lišeni poslovne sposobnosti, ali nisu u stanju brinuti o svojim imovinskim pravima i interesima. Mišljenja smo kako se štíćeniku ne može uskratiti raspolaganje vlastitim prihodom ili imovinom, samo zbog stava da to raspolaganje nije nužno potrebno. Kod donošenja odluka u ime štíćenika mora se uvijek voditi temeljnim načelima skrbništva i načelom najmanjeg ograničavanja prava štíćenika. Potrebno je uzeti u obzir njegove osobne stavove,

želje, stil života, životne vrijednosti, koje mogu biti bitno drugačije od stavova, želja i volje njegovog skrbnika. Vežano uz uočene probleme, preporučili smo HZSR da se kod donošenja odluke o pokretanju postupka radi lišenja poslovne sposobnosti, tijekom trajanja sudskog postupka te prilikom izvršavanja skrbničkih ovlasti, primjenjuju načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te temeljna načela skrbništva propisana Obiteljskim zakonom. Hrvatskoj liječničkoj komori preporučili smo provođenje specijalizirane edukacije vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti, a Pravosudnoj akademiji edukaciju sudaca koji provode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti.

MROSPM se preporuča osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi isti mogli učinkovito zastupati osobe za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti pred sudom, a Centru za posebno skrbništvo provoditi edukaciju zaposlenika o zastupanju štitećenika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti te o pravima osoba s invaliditetom sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.

Položaj mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida rata - Činjenica da je iznos osobne invalidnine mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida čija su prava regulirana Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata smanjen 2000. godine i do danas je ostao nepromijenjen. Budući da Ministarstvo hrvatskih branitelja kao nadležno ministarstvo godinama ne reagira na njihove zahtjeve da im se naknade povećaju i usklade s realnim potrebama radi ublažavanja posljedica troškova života, ova kategorija OSI intenzivno se pritužuju POSI, smatrajući da su zapostavljeni, zanemareni i ignorirani i to ne samo od matičnog ministarstva, nego i Vlade RH koja niti Odlukom od rujna 2023. godine o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima prava u sustavu socijalne skrbi, mirovinskome sustavu i sustavu skrbi hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rada, nije obuhvatila mirnodopske vojne i civilne invalide. Ovom Odlukom, jedina skupina koja je izostavljena su mirnodopski vojni invalidi i civilni invalidi rata. POSI je preporučio Vladi RH da se Odlukom obuhvati i ova kategorija OSI, no preporuka nije prihvaćena, odnosno izostala je svaka reakcija i odgovor na navedenu preporuku, što navodi na zaključak da je ova kategorija OSI zaboravljena te da njihovi zahtjevi za rješavanjem ovog pitanja nisu u fokusu nadležnih institucija. Ističemo da je ustavna obveza države i svih njezinih tijela osigurati pravično i jednako postupanje prema svim svojim građanima te otkloniti svako nejednako postupanje.

2.7. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA

POSI je nastavio sudjelovati u različitim projektima organizacija civilnog društva, te je osim sudjelovanja u različitim oblicima projektnih aktivnosti tijekom 2023. godine bio i partner u realizaciji dva projekta, Erasmus+ projekta „Kreni na zeleno...“ (eng. *Go On Green...*) i projekta „Pritisak za pristup“ koji je bio financiran sredstvima iz Fonda za aktivno građanstvo u Hrvatskoj.

Erasmus+ projekt „Kreni na zeleno...“ - Projekt se provodio od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine. Ovom projektu, kojeg je sufinancirala Europska unija, Agencija za mobilnost i programe Europske unije dodijelila je 60.000,00 EUR-a. Koordinator projekta bila je Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske - SOIH, a partneri na projektu uz POSI su bili Nacionalna organizacija osoba s invaliditetom Srbije (NOOIS) i Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN).

Projekt „Pritisak za pristup“ - Ukupna vrijednost projekta iznosila je 88.390,14 eura. Projekt je trajao od 1. rujna 2022. do 30. studenog 2023. godine. Prijavitelj i korisnik projekta „Pritisak za pristup“ bilo je Društvo multiple skleroze Brodsko -posavske županije, a Partneri na projektu uz POSI bili su Udruga osoba s invaliditetom Slavonski Brod „Loco - Moto“, Policijska uprava brodsko-posavska, Društvo oboljelih od multiple skleroze Sisačko- moslavačke županije i Udruga Artepunkt Skandinavija.

2.8. ŽENE S INVALIDITETOM

Ženama s invaliditetom, kojih prema podacima HZJZ od 10. siječnja 2024. godine u RH živi 274.227, potrebno je priznati ravnopravan položaj u svim segmentima društva sukladno domaćem i međunarodnom zakonodavstvu.

Broj radno aktivnih žena s invaliditetom je 8.458, što iznosi 48,7% ukupnog broja žena s invaliditetom, prosječne dobi 49 godina. Iskustva POSI pokazuju da su žene s invaliditetom u nepovoljnijem položaju u odnosu na osobe bez invaliditeta uključujući i položaj roditelja, najčešće majke djeteta s teškoćama u razvoju u situaciji kada koristi pravo na rad s polovicom punog radnog vremena. Svakako je potrebno podizanje svijesti cjelokupne zajednice o važnosti priznavanja ravnopravnog položaja ženama s invaliditetom u svim segmentima života kao i provođenje edukacija o prepoznavanju štetnih rodni stereotipa kako bi se promicala rodna jednakost.

2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Pritužbe koje zaprima POSI ukazuju na prisutnost raznih oblika nasilja među djecom i mladima koji su često usmjereni i prema DTUR poput ismijavanja, ruganja, obraćanja pogrdnim imenima, oponašanja pojedine vrste invaliditeta, pa do sve težih oblika nasilja u smislu spolnog zlostavljanja. U posljednje vrijeme je sve prisutnije i nasilje putem različitih informatičkih društvenih platformi i mreža. Osim što nasilje stvara strah za svaku osobu, dodatno je diskriminatorno i ponižavajuće ukoliko osoba ima teškoću/invaliditet, a počinitelj iskorištava ili manipulira takvom teškoćom ili invaliditetom kako bi ostvario vlastiti naum. Preporučujemo suradnju različitih institucija iz odgojno-obrazovnog, zdravstvenog, socijalnog, represivnog područja te stručnjaka u ovome području, a sve u cilju osvještavanja i podizanju razine svijesti o štetnosti svih oblika nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju. Mišljenja smo kako je s edukacijama o štetnosti nasilja, kao i prihvaćanju različitosti potrebno započeti od najranije dobi, kako u obrazovnim institucijama tako i u roditeljskom domu, a sve kako bi se nasilje nad djecom i mladima s invaliditetom, kao uostalom i nad djecom i mladima općenito, moglo pravovremeno spriječiti, te kako bi se osobe s invaliditetom suštinski prihvatilo kao ravnopravne članove društva. Mišljenja smo kako je važno uključiti i žene s različitim vrstama invaliditeta u kreiranje javnih politika, a suradnja i konzultacija tijela javne vlasti s osobama s invaliditetom na ovakvim pitanjima dovodi do sveobuhvatnijih i kvalitetnijih usluga. POSI je podržao izmjene Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku te Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji koje su se odnosile na to da se kod seksualnih delikata ne utvrđuju olakotne okolnosti kao što su braniteljski status, status umirovljenika, dob ili druge okolnosti prilikom određivanja visine kazne jer za počinjenje djela seksualnog napada na drugu osobu nema „isprike“ niti „opravdanja“.

Govor mržnje kao oblik verbalnog nasilja uočili smo u javnom govoru, te preporučujemo da sve osobe koje javno istupaju, preuzmu odgovornost za izgovorene riječi, neprimjereno izražavanje, te da trebaju izbjeći uvredljive generalizacije o osobama s invaliditetom. Korištenjem degradirajuće terminologije nanosi se šteta dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u našem društvu. Javne rasprave trebaju biti usmjerene na planiranje aktivnosti za poboljšanje ionako teškog položaja osoba s invaliditetom i boljoj vidljivosti u zajednici.

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE

Povodom zamolbe Ministarstva pravosuđa i uprave za dostavu očitovanja na predložene amandmane Europskog foruma osoba s invaliditetom na nacrt prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, izrazili smo mišljenje i stav da se prisilnim intervencijama krše temeljna ljudska prava žena s invaliditetom te ih je kao takve potrebno zabraniti. Preporučujemo Ministarstvu zdravstva da pristupi hitnim izmjenama Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (NN, br. 18/78 i 88/09) kojima bi se bezuvjetno zabranila sterilizacija dječaka i djevojčica s invaliditetom te odraslih osoba s invaliditetom ako ne postoji njihov osobni, potpuno informirani i slobodni pristanak što je u skladu sa Zaključnim primjedbama i zapažanjima Odbora UN-a za prava osoba s invaliditetom (2015).

2.11. ZDRAVSTVO

U RH su zamjetne pozitivne promjene u mreži javne zdravstvene službe u razvoju palijativne skrbi, no i dalje je potreban razvoj i uspostavljanje učinkovite palijativne skrbi na uočene praznine u područjima skrbi, financiranja, informiranja, edukacija i istraživanja o palijativnoj skrbi.

Od stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN, br. 33/23) zaprimili smo više upita i pritužbi OSI i udruga, a koje se odnose na obvezu osobnog tromjesečnog pristupanja u prostorije HZZO-a radi reguliranja statusa osiguranika u obveznom zdravstvenom osiguranju. Udruge i same OSI kao glavni razlog prituživanja navode arhitektonsku nepristupačnost samog objekta u kojem su smješteni prostori HZZO-a, prostorne udaljenosti i prometne nepovezanosti ukoliko osoba stanuje u ruralnim područjima. Postupajući prema individualnim pritužbama, HZZO se očitovao da su osobe koje ne mogu osobno pristupiti u HZZO zbog zdravstvenog stanja ili invaliditeta izuzete od obveze osobnog pristupa u prostorije HZZO-a.

Preporučili smo Ministarstvu zdravstva i HZZO-u da se u slučajevima postojanja trajnog invaliditeta osobe oslobode obveze periodičnog dokazivanja zdravstvenog statusa, kako u odnosu na obvezu osobnog pristupa HZZO-u kako u ostvarivanju obveznog zdravstvenog osiguranja, tako i u postupcima ostvarivanja prava na medicinske usluge poput medicinske rehabilitacije i fizikalne terapije u kući i dr. Predložili smo uspostavu sustava razmjene podataka s nadležnim HZIJ-om koji vodi Registar osoba s invaliditetom. Istaknuli smo i potrebu za ujednačenim postupanjem, te ujedno podržali inicijativu Pučkog pravobranitelja pred Ustavnim sudom za ukidanje sporne odredbe.

Što se tiče stomatološke skrbi, potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se potaknulo stomatologe na dodatnu edukaciju za rad s DTUR i OSI.

2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Unatoč godinu upozoravanja nadležnih tijela da je RH odmah i nužno potreban cjeloviti sustav rane intervencije, do danas takav sustav nismo uspostavili, a roditelji djece s razvojnim rizikom obilaze različite službe i ustanove u dugotrajnom procesu traženja dijagnoze i osiguravanja potrebne podrške. Modalitete integriranog intersektorskog djelovanja je područje koje RH tek treba razviti.

Izuzetno slabi su i učinci u uspostavi cjelovitog sustava skrbi za djecu i osobe s autizmom, te je potrebno ponovo pokrenuti sva nadležna tijela na konkretnije aktivnosti. U poglavlju koje se odnosi na autizam detaljnije smo opisali problem razvoja socijalnih usluga za odrasle u svjetlu činjenice da su postojeći centri za autizam dio sustava odgoja i obrazovanja, koji skrbi za djecu i mlade do 21. godine života.

Posebnim izvješćem POSI o autizmu iz 2014. godine definirani su prijedlozi konkretnih aktivnosti koje treba poduzeti u odnosu na djecu i odrasle s poremećajima iz autističnog spektra, a posebno uspostava sustava dijagnostike na nacionalnoj razini, sustava rane intervencije kao standardizirane usluge dostupne na cijeloj RH, te razvijanje potrebnih usluga u zajednici u obliku i intenzitetu potrebnom osobama s autizmom.

2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE

Iz iskustva POSI, unatoč zakonom definiranoj mogućnosti ostvarivanja prednosti pri upisu, DTUR otežano ostvaruju mogućnost upisa u predškolske programe zbog različitih razloga: nepostojanja vrtića na području prebivališta, nedostatka slobodnih mjesta i uvjeta prema Državnom pedagoškom standardu ili neosiguravanja elemenata podrške odgojno-obrazovnoj inkluziji. Sporni su pravilnici o upisu djece u kojima je navedeno da se dijete s teškoćama u razvoju neće upisati ukoliko „s obzirom na djetetove teškoće, ne postoje uvjeti za integraciju djeteta u redoviti program“, pri čemu se gotovo u pravilu niti ne navodi koji bi uvjeti uopće bili potrebni za konkretno dijete.

Praksa predškolskih ustanova iz ranijih godina u dijelu skraćivanja boravka DTUR nastavila se i tijekom 2023. godine. Gotovo je uobičajena praksa da se DTUR omogućuje boravak od četiri sata dnevno ili kraće, ili nekoliko puta tjedno po nekoliko sati. Manjak ili nedostatak stručnjaka u predškolskim

ustanovama često se ističe kao zapreka uključivanju DTUR. U posebnoj odgojnoj skupini za DTUR programe ostvaruju i stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila raznih usmjerenja, kojih u velikom broju predškolskih ustanova nema.

Kada govorimo o osnovnoškolskom obrazovanju, ističemo da se u našem društvu na DTUR i OSI i nadalje gleda kroz prizmu njihove teškoće/invaliditeta, te se fokus stavlja prvenstveno na ono što ne mogu, a ne njihove sposobnosti i interese. Kontinuirano ističemo da je učenicima s teškoćama u razvoju potrebno dati priliku kao i ostalim učenicima da kroz obrazovanje razvijaju stvarne potencijale te da ih se ne upućuje odmah u posebne programe samo na osnovi postojanja teškoća u razvoju. Stručna povjerenstava škola i županija moraju djelovati ujednačeno i u skladu s propisima, a smatramo da je nužno potrebna njihova dodatna edukacija, ali i osiguravanje učinkovitih mehanizama kontrole njihovog rada unatoč njihovoj samostalnosti u djelovanju. Kada govorimo o posebnim uvjetima obrazovanja ističemo da je potrebno prije svega da MZO u skladu s iskazanim potrebama škola i osnivača pravovremeno odobrava ustrojavanje posebnih razrednih odjela i nova zapošljavanja te pri tome vodi računa da broj učenika ne bude veći od pet odnosno sedam učenika u odjelu, a veličina i smještaj učionica posebnih razrednih odjela moraju biti primjerene potrebama učenika.

Uočavamo i da učenicima s teškoćama u razvoju nije s početkom školske godine osigurana potrebna razumna prilagodba, osigurani prilagođeni udžbenici (posebice za slijepe i slabovidne učenike), prilagođeni prijevoz, pristupačnost škola i sl. Također im je potrebno osigurati potrebnu zdravstvenu zaštitu i njegu u prostorima škola kako ne bi bili isključeni iz redovitog obrazovanja i osposobljavanja.

Predložili smo osmišljavanje novih oblika obrazovanja i podrške posebice za učenike s poremećajima iz autističnog spektra, te istaknuli potrebu preispitivanja kriterija za odobravanje nastave u kući pri čemu je važno voditi se potrebom zaštite zdravlja i interesa učenika, a ne vrstom teškoća.

Radno pravni status i stručno osposobljavanje pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, o čemu govorimo posljednjih desetak godina, i nadalje nije riješeno pa niti uvođenjem odredbi podrške u odgojno-obrazovnim procesa u okviru Zakona o osobnoj asistenciji. Nesporno je da neriješeni radno-pravni status te niske plaće i nepostojanje stručnog osposobljavanja utječu na kvalitetu osiguravanja navedene potpore učenicima s teškoćama u razvoju kojima je ta potpora potrebna.

Što se tiče zdravstvenih zahtjeva prilikom upisa u određena srednjoškolska zanimanja smatramo da se isti ne bi trebali vezati uz postojanje invaliditeta, osim u situacijama kada bi ograničenja koja proizlaze iz invaliditeta mogla biti zdravstveno ugrožavajući i opasan za učenika u određenom programu obrazovanja. Ponovo ističemo da bi uloga osnovne škole koja poznaje učenika s teškoćama u razvoju i prati ga svih osam godina školovanja u samom profesionalnom usmjeravanju za nastavak obrazovanja i odabir zvanja trebala biti značajnija.

Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti propisuje da studenti s invaliditetom mogu u skladu s općim aktima visokih učilišta studirati prema prilagođenim uvjetima pohađanja studija, ali ne i obvezu osiguravanja razumne prilagodbe. Veći broj visokih učilišta ima imenovane koordinateure ili službe za potporu studentima s invaliditetom te se studentima s invaliditetom omogućavaju potrebne prilagodbe u akademskom okruženju. U 2023. godini pritužbe su se najčešće odnosile na izostanak podrške potrebne da bi OSI kvalitetnije pristupile tercijarnom obrazovanju kao što su prilagođeni prijevoz, stipendije, osobna asistencija u studentskom domu, rad preko student servisa te upis na studij. Stoga je potrebno osigurati novčanu potporu za podmirenje dijela troškova prijevoza studentima s invaliditetom usklađenu sa stvarnim potrebama. I dalje zabrinjava usmjerenost na invaliditet, odnosno zdravstvene teškoće kao eliminacijski kriterij za pristup visokom obrazovanju studenata s invaliditetom.

2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

Iako je pravni okvir unaprijeđen, pojedini sustavi i dalje ne prepoznaju važnost profesionalne rehabilitacije. Boljim povezivanjem sustava, ubrzao bi se proces profesionalne rehabilitacije i smanjio

period od nastanka invaliditeta do upućivanja u profesionalnu rehabilitaciju. Dugi period čekanja djeluje demotivirajuće za potencijalne korisnike profesionalne rehabilitacije. Uspješno provođenje usluga profesionalne rehabilitacije ključni je preduvjet za zapošljavanje i dugotrajno zadržavanje osoba s invaliditetom na tržištu rada te sprječavanje neosnovanih i preuranjenih odlazaka u mirovinu.

Centri za profesionalnu rehabilitaciju (CPR) iznova upozoravaju na nedostatak stručnog kadra i na problem neodgovarajućeg prostora što priječi uvođenje novih usluga, povećanje broja potencijalnih korisnika i utječe na vrijeme rješavanja zaprimljenih predmeta. CPR-ovi su intenzivno surađivali s poslodavcima na otvorenom tržištu rada, širi se mreža poslodavaca koji sudjeluju u uslugama profesionalne rehabilitacije, što u konačnici rezultira većom zapošljivošću OSI te na taj način profesionalna rehabilitacija dobiva svoj puni smisao. Sve je više zainteresiranih poslodavaca za otvaranje integrativnih radionica ili integrativnih radnih jedinica. Većina novih integrativnih radionica, nalazi se u pravilu u kontinentalnom dijelu RH. Nužno je i dalje poticati poslodavce na osnivanje novih integrativnih i zaštitnih radionica u regijama gdje je njihova slabija rasprostranjenost, kao što je to u Dalmaciji, budući da nedostaju radna mjesta za OSI koje mogu raditi samo pod posebnim uvjetima. I dalje raste broj poslodavaca koji se odlučuju na poslovnu suradnju sa zaštitnim i integrativnim radionicama kako bi ispunili obavezu kvotnog zapošljavanja što rezultira većim brojem najava zamjenskog ispunjenja obaveze kvotnog zapošljavanja.

2.15. ZAPOSŁJAVANJE I RAD

POSI-u se redovito pritužuju OSI zbog nejednakih uvjeta u odnosu na ostale kandidate prilikom provođenja natječajnog postupka za zapošljavanje u državnim i javnim službama i redovnu nemogućnost ostvarivanja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima sukladno Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, br. 157/13, 152/14, 39/18 i 32/20). OSI koje su se pritužile POSI u većini iskazuju uvjerenje da je zapošljavanje u državnim i javnim službama netransparentno i da se pogoduje unaprijed poznatim kandidatima. Redovito se pritužuju na diskriminatorne stavove komisija za provedbu javnog natječaja i/ili oglasa u postupcima zapošljavanja u državnim i javnim službama. Često izneseno mišljenje članova komisija odražava negativne stavove prema osobama koje imaju određene zdravstvene teškoće ili invaliditet imputirajući im nesposobnost kao opravdanje uskraćivanja jednakih mogućnosti i prilika za zapošljavanje i rad. Članovi komisija često smatraju invaliditet zaprekom za rad, iako kandidati koji su OSI udovoljavaju svim formalnim uvjetima natječaja i zadovoljavaju na provedenoj provjeri znanja, sposobnosti i vještina.

Zakonsko pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima je ostalo na razini proklamiranog prava bez stvarne mogućnosti njegovog ostvarenja u praksi. Prema sadašnjem zakonskom uređenju pravo prednosti pri zapošljavanju podložno je manipulacijama na štetu OSI. Postupajući po ovim pritužbama, uočili smo da često nedostaju jasni i ujednačeni kriteriji vrjednovanja u odnosu na radno mjesto. Zakonom ustanovljeno pravo ne može ovisiti o subjektivnoj ocjeni članova natječajnih komisija, bez ijednog egzaktnog pokazatelja za zauzimanje određenog stava.

2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST

Pritužbe zaprimljene tijekom 2023. godine ukazuju kako i dalje postoje brojne prepreke koje otežavaju kretanje i uključenost OSI u život zajednice te ravnopravno sudjelovanje u svim životnim aktivnostima. U odnosu na pristupačnost, pritužbe su se najčešće odnosile na nepristupačnost građevina javne i poslovne namjene, javnih površina, stambenih zgrada te pojedinih usluga. U području mobilnosti, OSI su još uvijek u neravnopravnom položaju u odnosu na ostale građane zbog toga što im javni željeznički, pomorski i cestovni prijevoz i dalje nisu u zadovoljavajućoj mjeri dostupni i pristupačni. Navedeno potvrđuju pritužbe iz cijele RH kojima se ukazuje na nepristupačnost vozila u javnom prometu (autobusa, vlakova, plovila), nedostatak prilagođenih kombi vozila, nepristupačnost autobusnih i željezničkih kolodvora, nedostatak parkirališnih mjesta za vozila OSI, kao i na nepropisno parkiranje i zlouporabu dosadašnjeg znaka pristupačnosti. Pritužbe ukazuju kako i dalje postoje prepreke pristupačnom stanovanju, a ogledaju se u fizičkim preprekama, predrasudama susjeda i predstavnika

suvlasnika te izazovima u osiguranju stambenog zbrinjavanja OSI. Povodom većeg broja pritužbi ove vrste izražena je sumnja na diskriminaciju na temelju invaliditeta, stoga smo i tijekom 2023. godine ispitali zaprimljene pritužbe te upućivali preporuke i upozorenja s ciljem uklanjanja prepreka, kako u privatnom tako i u javnom sektoru.

Pristupačnost građevina i prostora u kojima djeluju državne ustanove i institucije od iznimne je važnosti za OSI, kako za one koje kao stranke trebaju podnositi zahtjeve, komunicirati sa službenicima, savjetovati se i obavljati druge radnje vezane za ostvarivanje pojedinih prava, tako i za one koje se žele zaposliti i raditi u državnoj i javnoj službi na ravnopravnoj osnovi s ostalim građanima. U cjelovitom izvješću o radu prikazujemo detaljniju analizu podataka o pristupačnosti građevina i prostora u kojima djeluju državne ustanove i institucije prikupljenih tijekom 2023. godine, iz koje proizlazi kako je došlo do pozitivnih pomaka u osiguranju pristupačnosti u odnosu na prethodne godine, ali i ove godine moramo iskazati zabrinutost što još uvijek postoje brojne prepreke koje OSI onemogućavaju pristup državnim i javnim ustanovama i institucijama na ravnopravnoj razini s ostalim građanima.

Kraj 2023. godine obilježila je značajna normativna reforma u području povlastica u prijevozu za OSI, uključujući i pomorski prijevoz, koja će sukladno Zakonu o povlasticama u prometu (NN, broj 133/23) znatno pojednostavniti i olakšati OSI i DTUR postupak priznanja i ostvarivanja zakonskih prava iz područja mobilnosti. POSI je sudjelovao u radu radne skupine prilikom izrade novog Zakona o povlasticama u prometu koji je stupio na snagu 15. studenog 2023. godine, sukladno navedenom uz uspostavu Središnjeg registra koji predstavlja jedinstvenu, sveobuhvatnu i cjelovitu, metodološki standardiziranu i kontinuirano ažuriranu evidenciju prava OSI u području mobilnosti, sve OSI koje ostvaruju pravo/prava iz područja mobilnosti dobit će u prvim mjesecima 2024. godine Nacionalnu i Europsku iskaznicu za osobe s invaliditetom od Agencije za komercijalnu djelatnost (AKD).

Cestovni prijevoz - Iznimno važnu ulogu u osiguranju mobilnosti OSI imaju JLP(R)S kod kojih smo i tijekom 2023. godine uočili dvije velike razlike u odnosu prema osobama s invaliditetom. Naime, kod brojnih općina, gradova i županija i dalje je prisutan nedostatak senzibiliteta i prepoznavanja važnosti osiguravanja pristupačnog i prilagođenog prijevoza kao temeljnog preduvjeta za uključivanje OSI u život zajednice,

Preporučujemo omogućiti znatnija porezna rasterećenja za sve koji kupuju vozila prilagođena za prijevoz OSI, a u ovom je poglavlju izvješća detaljnije opisana i važnost pojednostavljenja postupka homologacije vozila prilagođenih za prijevoz OSI. Nadalje, preporučili smo MMPI-u pravovremeno razmotriti na koji će se način u budućnosti kod uvođenja beskontaktnog sustava kontrole naplate cestarine moći nastaviti ostvarivati pravo oslobođenja od plaćanja cestarine kao stvarne kompenzacijske mjere zbog nepostojanja odgovarajućeg pristupačnoga cestovnog javnog prijevoza.

Pomorski prijevoz - Unatoč unapređenju sustava ostvarivanja povlastica u svim vrstama prijevoza, pa tako i pomorskom, ne smije se smetnuti s uma da se ostvarenje konvencijskih zahtjeva i prava OSI na neovisan život u zajednici u području prijevoza ne ostvaruje samo priznanjem prava na povlastice već prvenstveno osiguranjem pristupačnosti plovidbe te infrastrukture u putničkim lukama. Unatoč manjim iskoracima u osiguranju pristupačnosti Jadrolinijine flote, i dalje zabrinjava podatak da je čak 35 plovidbi najvećeg državnog brodarstva u cijelosti nepristupačno za OSI. Preporuka POSI je i da brodari provode sustavne kontrole korištenja povlastica kako bi se sankcionirale postojeće i spriječile buduće zlouporabe prava. Pomorski prijevoz je ujedno područje u kojem protekle godine nismo zaprimali pritužbe građana zbog povrede ili uskrate prava po osnovi invaliditeta, a isto potvrđuju Agencija za obalni linijski pomorski promet, Jadrolinija d.d. i Rapska plovidba d.d..

Željeznički prijevoz - HŽPP trenutno u svom voznom parku ima 58 pristupačnih niskopodnih vlakova koji su opremljeni rampom za ukrcaj osoba u invalidskim kolicima. Uz to HŽPP ima tri vagona za prijevoz OSI (uz napomenu da ovi vagoni nemaju rampu). Veći kolodvori raspolažu pokretnim podiznim platformama koje se nalaze u: Zagreb GK, Vinkovci, Osijek, Slavonski Brod, Koprivnica, Varaždin, Rijeka, Split, Split predgrađe i Sisak. Tijekom 2023. godine u sklopu poslovanja HŽINFRA je provodila projekte

sufinancirane sredstvima EU na izradi studijske i projektne dokumentacije, te izvođenja radova koji su detaljnije navedeni u cjelovitom tekstu ovog Izvješća.

Zračni prijevoz - Zračni prijevoz i dalje ostaje infrastrukturno najpristupačniji oblik prijevoza za OSI. Putnički terminali u gotovo svim zračnim lukama su prilagođeni osobama koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, ulazak/izlazak u zrakoplove se u većini zračnih luka osigurava uz pomoć tzv. Ambuliftova, osigurani su pristupačni sanitarni čvorovi, većina zračnih luka ima osigurane trake vodilje za slijepe i slabovidne osobe, osigurana parkirališna mjesta za OSI, a osigurana je i redovna i kontinuirana edukacija zaposlenika zračnih luka o komunikaciji i načinu postupanja prema osobama s različitim vrstama invaliditeta. Problem prijevoza putnika s invaliditetom do/od zračnih luka shuttle prijevozom ili redovnim javnim autobusnim linijama i nadalje ostaje najveći izazov u zračnom prijevozu. Zračne luke koje iskazuju namjeru za osiguranjem pristupačnog shuttle prijevoza za putnike s invaliditetom, ukazuju na problem nedostatka lokalnih prijevoznika koji bi dolazili u obzir za suradnju jer ne raspolažu prilagođenim vozilima. S obzirom da je turizam jedna od važnih gospodarskih grana u RH, da se veliki broj turista koji dolaze u RH iz inozemstva koristi zračnim prijevozom, kao i na činjenicu da OSI čine najbrojniju manjinsku kategoriju turista, osiguranje pristupačnog javnog prijevoza od/do zračnih luka pokazuje se neophodnim za unapređenje turističke ponude za ovu kategoriju gostiju ali i domaće stanovništvo. Rješavanje ovog pitanja zahtijeva snažniji angažman svih relevantnih dionika, od zračnih luka, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, ali i Ministarstva turizma i sporta i Ministarstva mora, prometa i infrastrukture.

Preporučujemo nastavak aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti, educiranje dionika u turizmu i uklanjanje predrasuda i stereotipa koji su uzrok prepreka na koje turisti s invaliditetom nailaze prilikom putovanja, a posebno naglašavamo kako je nužno osmisliti načine kojima će se privatni iznajmljivači, voditelji i djelatnici turističkih i ugostiteljskih objekata, motivirati i animirati za sudjelovanje u istima. Preporučujemo intenzivnije promoviranje poticajnih mjera koje su na raspolaganju turističkom sektoru, kako bi se dionici koji sudjeluju u stvaranju turističke ponude potaknuli i motivirali na korištenje istih u svrhu povećanja razine pristupačnosti turističke ponude. Mišljenja smo kako suradnja HTZ-a i HUPT-a koja je rezultirala mapiranjem plaža za OSI na Jadranu, opisom elemenata pristupačnosti na istima i javno dostupnim dokumentom koji se može koristiti prilikom planiranja putovanja, može poslužiti kao putokaz i smjernica svim dionicima u turizmu te podržavamo najavu nastavka suradnje usmjerenu na uklanjanje identificiranih barijera i osiguranje potpune pristupačnosti plaža kako bi OSI bile ravnopravne s ostalim turistima.

Digitalna pristupačnost - U RH načela digitalne pristupačnosti ugrađena su u Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora (NN, br. 17/19; u daljnjem tekstu: Zakon o pristupačnosti). Obveznici primjene Zakona o pristupačnosti su tijela državne uprave, druga državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga javna tijela definirana zakonskim okvirom kojim se uređuje javna nabava, kao i udruženja koje su osnovala neka od navedenih tijela ukoliko su takva udruženja uspostavljena u posebnu svrhu zadovoljavanja potreba od općeg interesa i nemaju neki industrijski ili trgovački značaj. Tijekom 2023. godine u RH nije bilo značajnijih promjena u području digitalne pristupačnosti.

U radu POSI kao posebna skupina unutar heterogene skupine osoba s invaliditetom u kontekstu digitalne pristupačnosti posebno su prepoznate žene i djevojke s invaliditetom koje su često u većoj mjeri izložene socijalnim rizicima i siromaštvu, a sagledavajući invaliditet u odnosu na rodni aspekt, bivaju u većoj mjeri isključene i u odnosu na pristupačnost digitalnom svijetu. Socijalna isključenost usko je povezana s invaliditetom, a uz rastuću rodnu nejednakost, pristupačnost digitalnom svijetu predstavlja veliki izazov. Uz invaliditet kod žena, digitalni rodni raskorak jest izraženiji. U prepoznavanju potencijala pristupačnosti i digitalne naobrazbe, važno je osvijestiti „zamke“ digitalnog svijeta, kojima su u znatnoj mjeri izložene žene i djevojčice, a dodatno ranjive u odnosu na invaliditet i razvojnu teškoću. Prevenciju digitalnog nasilja treba započeti na razini pojedinca i obitelji, a zatim škola te čitave društvene zajednice. Činjenicom da se oblik vršnjačkog nasilja prelio i na digitalni svijet, neophodne su

preventivne edukacije posebno usmjerene na prepoznavanje digitalnog nasilja te pravodobne i učinkovite reakcije.

Utjecaj umjetne inteligencije na prava osoba s invaliditetom - EU priprema prvi skup pravila za upravljanje prilikama i prijetnjama koje donosi umjetna inteligencija, s naglaskom na izgradnji povjerenja u umjetnu inteligenciju, uključujući rješavanje mogućeg učinka na pojedince, društvo i gospodarstvo, pružajući pritom okruženje u kojem europski istraživači, programeri i poduzeća mogu napredovati. Umjetna inteligencija mogla bi donijeti građanima poboljšanu zdravstvenu skrb, sigurnije automobile i druge prometne sustave, prilagođene, jeftinije i dugotrajnije proizvode i usluge. Njome se može olakšati pristup informacijama, obrazovanju i osposobljavanju, što je posebno važno zbog potrebe za učenjem na daljinu. Umjetna inteligencija može učiniti radna mjesta sigurnijima jer se za opasne aktivnosti mogu upotrebljavati roboti, te može otvoriti nova radna mjesta koja će nastati zbog razvoja industrije temeljene na umjetnoj inteligenciji. Sve veće oslanjanje na sustave umjetne inteligencije također predstavlja potencijalne rizike. U procjeni etičnosti umjetne inteligencije često nisu uključene osobe s invaliditetom tako da se zajednica osoba s invaliditetom treba više nametnuti i postati dio rasprava.

Pristupačno stanovanje - Pristupačno stanovanje treba biti sastavni dio razvojnih strategija RH i promišljene stambene politike. Zbog nepristupačnosti brojnih stambenih zgrada, veliki broj građana, posebno nepokretnih ili teško pokretnih osoba, živi i nalazi se u uvjetima koji često sličie kućnom pritvoru. Stoga se kao imperativ nameće potreba sustavnog pristupa ovom problemu koji danas pogađa veliki broj OSI. Poticanje i razvoj prakse najma stanova te osiguranje fizički pristupačnih stanova također bi trebalo biti sastavnim dijelom Strategije socijalnog stanovanja, kao i pravno uređenje najma stanova na način da se najmodavcima i najmoprincipima jamči sigurnost i bolja zaštita. S obzirom da je stambeno zbrinjavanje u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, potrebno je planirati financijska sredstva te iznalaziti različite mogućnosti i izvore sredstava za potrebe gradnje pristupačnih i dostupnih stanova poštujući načela univerzalnog dizajna – pristupačnih za sve osobe. Dobrim primjerom stvaranja temelja za dugoročnija promišljanja stambene politike u Gradu Zagreb smatramo i novu Odluku o najmu stanova iz 2023. godine, koja sadrži pravednija i životnija rješenja, a kojom su zaštićene ranjive skupine. Važno je napomenuti da je Grad Zagreb uvažio prijedloge POSI upućene u javnom savjetovanju, a kojima se dodatno štite osobe s invaliditetom.

2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA

Osobe pod privremenom i međunarodnom zaštitom, migranti i izbjeglice - POSI je tijekom 2023. godine sudjelovao u radu više tijela koja se bave problematikom osoba pod međunarodnom i privremenom zaštitom, migranata i izbjeglica. Uključili smo se u aktivnosti koje su organizirali Centar za mirovne studije, UNHCR te smo sudjelovali na sastancima Koordinacije za azil koju vodi Hrvatski pravni centar (HPC). Nije bilo postupanja u pojedinačnim predmetima niti smo imali saznanja o osobama s invaliditetom koje se može bitno nalaze u tim grupama.

Utjecaj klimatskih promjena na osobe s invaliditetom - Mjere za borbu protiv klimatskih promjena imat će različiti utjecaj na pojedine zemlje članice i pojedine kategorije građana. Na OSI utjecat će ne samo posljedice klimatskih promjena već i mjere koje se poduzimaju za njihovo suzbijanje. Tijela za ravnopravnost trebaju se pripremiti za zagovaranje prava osoba u nepovoljnijem položaju u novonastaloj situaciji.

2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

Dosadašnji tijek procesa transformacije domova nije doveo do značajnijeg smanjenja broja smještenih osoba, a prema posljednjim statističkim podacima MROSP-a u domovima socijalne skrbi smješteno je gotovo 7.000 OSI, a još je gotovo 4.000 osoba na listi čekanja za smještaj. MROSP je u suradnji sa Svjetskom bankom prošle godine intenzivno radilo na podršci u izradi Individualnih planova još 11 domova socijalne skrbi koji se trebaju usmjeriti na pružanje izvaninstitucijskih usluga. Jasno je da proces deinstitucionalizacije treba pratiti snažno širenje dostupnosti različitih socijalnih i drugih usluga,

kojima će se osigurati mogućnost života u vlastitom domu i obitelji, pri čemu same institucije postaju resurs u pružanju najrazličitijih socijalnih usluga u zajednici.

Osobna asistencija je jedna od najznačajnijih usluga koje će svakako doprinijeti i prevenciji institucionalizacije odnosno mogućnosti ostvarivanja prava osoba s invaliditetom da žive u zajednici, da imaju pravo i mogućnost izbora, da budu slobodni od bilo kakve nametnute ovisnosti o obitelji te da mogu preuzeti jasnu kontrolu nad odlukama koje utječu na njihov život.

Ispitali smo stavove zaposlenika domova socijalne skrbi i djelatnika HZSR-a o provedbi procesa deinstitutionalizacije, te razlozima zbog kojih se osobe s mentalnim oštećenjima smještavaju u ustanove ili ne otpuštaju iz ustanova. Iz dobivenih podataka uočavamo još uvijek usmjerenost sustava socijalne skrbi na institucionalni oblik skrbi, kao i ocjenu slabe političke volje samog MRMOSP da ove procese snažno podupre.

Preporučili smo resornom MROSP-u da osigura konkretnu i operativnu stručnu podršku domovima socijalne skrbi koji su u procesu transformacije, kako bi se individualni planovi uskladili s potrebama njihovih korisnika i zajednice u kojoj djeluju. Preporučili smo i da se preveniraju svi očekivani rizici procesa transformacije ustanova kojima smo svjedočili ranijih godina kada je proces transformacije ustanova zastao (nakon 2017. godine), u smislu otpora zaposlenika, otpora korisnika i dr.

Potrebno je osigurati da ustanove socijalne skrbi radi osiguravanja provedbe članka 19. KPOSI u potpunosti apsorbiraju sva raspoloživa sredstva EU fondova namijenjena provedbi procesa deinstitutionalizacije i razvoja socijalnih usluga za osobe s invaliditetom.

2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

U području pristupa socijalnoj zaštiti 2023. godina bila je obilježena donošenjem značajnih zakona za osobe s invaliditetom – Zakona o osobnoj asistenciji (ZOA) i Zakona o inkluzivnom dodatku (ZID). POSI je u procesu donošenja ovih zakona intenzivno komunicirao sa MROSP-om, sudjelovao u radnoj skupini za donošenje Pravilnika o radu komisije za procjenu potreba za osobnim asistentom, te se snažno zalagao da ovi propisi budu u najvećoj mogućoj mjeri temeljeni na načelima KPOSI, individualnog pristupa i na socijalnom modelu utemeljenom pristupu invaliditetu.

Konačni rezultat ZOA je da se u definiranju usluge osobne asistencije dogodio odmak s medicinskog na socijalni model i model ljudskih prava u radu s OSI, postupak procjene potreba za uslugom osobne asistencije uzima u obzir vrstu i težinu invaliditeta, ali i njegove okolišne uvjete i realne potrebe. MROSP je na vrijeme donijelo i sve potrebne podzakonske akte, izradilo Korisnički priručnik za potrebe Komisija za procjenu potreba, te provelo potrebne edukacije članova komisije za procjenu potreba, djelatnike područnih ureda ZSR i pružatelja usluge. Osnovna svrha osobne asistencije je poticanje i osiguravanje veće samostalnosti, uključenosti u zajednicu, izjednačavanje mogućnosti, neovisnog življenja, osnaživanja te poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom. Donošenjem ZOA osobe s invaliditetom moći će ostvariti ovu uslugu kroz sustav, čime ovaj značajni oblik podrške više nije obilježen nesigurnošću projektnog financiranja, a ne smije se zanemariti i značajno povećanje broja sati koje se u okviru usluge mogu ostvariti (do 352 sata mjesečno), u odnosu na ranije razdoblje.

Sustav socijalne skrbi do kraja 2024. godine treba provesti oko 150.000 postupaka za priznavanje prava na inkluzivni dodatak, te oko 13.000 postupaka za odobravanje osobnog asistenta, kako je to navedeno u projekcijama i ocjeni stanja za donošenje ova dva zakonska akta. HZSR ima veliki broj javnih ovlasti, ovlašten je baviti se najdelikatnijim pitanjima građana u najvećoj potrebi. Kako bi sustav socijalne skrbi mogao ispuniti svoju ulogu, potrebno je posvetiti pažnju uvjetima rada u ustanovama socijalne skrbi, prvenstveno osiguravanjem dovoljnog broja stručnih radnika koji će biti u stanju osigurati provedbu svojih zakonskih ovlasti.

2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Značajne zakonodavne promjene u 2023. godini postavili su pred ZOSI brojne izazove.

Donošenje ZOA i ZID tijekom 2023. godine kao dva najvažnija propisa za OSI te izmjena Zakona o socijalnoj skrbi u 2022. godine generiralo je nagli porast zahtjeva za vještačenjem upućenih iz područnih ureda HZSR, a u postupcima priznavanja prava na osobnog asistenta i prava na inkluzivni dodatak. Temeljni kriteriji za priznavanje usluge osobne asistencije i odgovarajuće razine inkluzivnog dodatka su utvrđeni stupanj težine invaliditeta, oštećenja funkcionalnih sposobnosti i Barthelov indeks (ako se radi o osobama s tjelesnim oštećenjem). Važno je naglasiti da je HZSR obavezan uputiti na vještačenje sve osobe vještačene prije 2015. godine (kad je osnovan ZOSI), a koje nemaju zakonom propisane kriterije za ostvarivanje odgovarajuće razine inkluzivnog dodatka, odnosno osnove za utvrđivanje prava na osobnu asistenciju. Pritisak na područne urede HZSR-a prelijeva se na područne urede ZOSI-a gdje se gomilaju neriješeni predmeti vještačenja - zaostali još od 2022. godine, odnosno od trenutka donošenja Zakona o socijalnoj skrbi. Tijekom 2023. ukupno je zaprimljeno 143.874 zahtjeva, uz još 32.002 zaostalih zahtjeva vještačenje iz 2022. godine. Iako je ZOSI, Sektor vještačenja, ulagao dodatne napore, objektivne okolnosti su stvorile teškoće u funkcioniranju ovog važnog segmenta (nagli porast zahtjeva za vještačenje, nedostatak liječnika specijalista, neprimjereni uvjeti rada u pojedinim područnim uredima) te nije mogao pravovremeno odgovoriti na sve potrebe. Dugotrajnost postupka vještačenja proteklih je godina, ali i u 2023. godini bila predmetom pritužbi POSI-u od OSI i njihovih obitelji, koje od trenutka upućivanja na vještačenje do trenutka izdavanja nalaza i mišljenja čekaju na nalaz i mišljenje i do 16 mjeseci u pojedinim područnim uredima poput zagrebačkog. Izmjena i dopuna Uredbe o metodologijama vještačenja prema kojoj nije obavezan osobni pregled prilikom vještačenja osobe trebala bi skratiti vrijeme samog postupka. Međutim zbog povećanja broja predmeta vještačenja nije se postigao željeni učinak.

Kako bi se postigla jedinstvenost u pravom smislu riječi nalaz i mišljenje treba predstavljati cjelovit i objektivni dokument koji će sadržavati sve one činjenice na temelju kojih nadležna tijela mogu priznavati određena prava osnovnom invaliditeta.

2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE

Najčešća obraćanja OSI u području mirovinskog osiguranja odnosila su se na upite u vezi s ostvarivanjem prava na mirovinu, naknadu za tjelesno oštećenje ili staž s povećanim trajanjem. Problemi u području mirovinskog osiguranja na koje smo ukazivali prethodnih godina bili su prisutni i u 2023. godini, od kojih ističemo konstantan pad mirovina u odnosu na prosječnu plaću u RH posljednjih godina. Iako u 2023. bilježimo najveći postotak povećanja prosječne neto mirovine, isto nije značajnije utjecalo na ovaj trend. Stoga je opravdana bojazan od dodatnog osiromašenja umirovljenika među kojima su i osobe s invaliditetom čija su mirovinska primanja ionako niska što će u budućnosti zahtijevati cjelovita rješenja kako bi se spriječio pad ove kategorije građana ispod granice siromaštva. Tijekom 2023. godine nije bilo zakonodavnih promjena u ovom području kao niti prihvaćanja prijedloga POSI da se osobama u invalidskoj mirovini zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti omogući rad s polovicom punog radnog vremena uz zadržavanje mirovine kako bi se izjednačili s drugim korisnicima mirovine kojima je to omogućeno.

2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Jačanje suradnje i pružanje aktivne podrške POSI organizacijama civilnog društva podrazumijevalo je kontinuiranu suradnju s njihovim članovima i predstavnicima, te se nastavilo s pružanjem pomoći i podrške u projektima kojima su OCD provodile aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja OSI i DTUR. Iskustva stečena provedbom navedenih aktivnosti potvrđuju kako OCD imaju važnu ulogu u poboljšanju kvalitete života i zaštiti prava OSI i DTUR. Naime, u brojnim sredinama upravo udruge su i dalje jedini pružatelji različitih oblika podrške za OSI i DTUR, a aktivnosti i sadržaji koje udruge organiziraju često su jedini oblici uključivanja OSI i DTUR u društveni život zajednice. Udruge imaju ključnu ulogu u senzibiliziranju i podizanju razine svijesti čitavog društva o izazovima s kojima se susreću OSI i DTUR.

Uzimajući u obzir navedeno, ponovo naglašavamo kako je za unaprjeđivanje položaja OSI iznimno važno uključivanje njihovih predstavnika u procese donošenja odluka na svim razinama vlasti, te uvažavati znanje, iskustva i prijedloge koji se temelje na stvarnom poznavanju svakodnevnih potreba OSI, DTUR i članova njihovih obitelji. Posebno naglašavamo da iskustva POSI potvrđuju da one sredine u kojima postoji aktivan civilni sektor i suradnja udruga JLP(R)S, su sredine u kojima se primjetno podiže razina kvalitete življenja OSI i njihovih obitelji, a politike, projekti, propisi i/ili odluke u čijoj izradi su aktivno sudjelovale OSI, svojim sadržajem i odredbama učinkovitije izjednačavaju mogućnosti OSI u područjima koja uređuju. Stoga, svim državnim tijelima te posebno općinama, gradovima i županijama, preporučujemo uspostavljanje otvorenije komunikacije i intenzivnije suradnje s udrugama te pružanje konkretne podrške koja se neće ograničiti samo na (su)financiranje projekata, nego i na aktivna partnerstva kroz koja će se realizirati mjere i aktivnosti kojima će se osigurati sudjelovanje njihovih predstavnika u procesima donošenja odluka važnih za OSI, ali i kroz koja će se osmisliti primjenjivi modeli koji će osigurati kontinuitet njihova djelovanja i opstojnost udruga u razdobljima između pojedinih projekata putem kojih se u pravilu financiraju.

2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU

Kultura - POSI je i tijekom 2023. godine zaprimio pritužbe OSI zbog nepristupačnosti kulturnih objekata i sadržaja. Stigma i izolacija OSI prisutna je i u području kulture. Prisutne su još uvijek prepreke za umjetnike i publiku s invaliditetom u pristupu kulturnom životu. Kako bi kulturno iskustvo bilo pristupačno svima, u fokusu treba biti osiguravanje pristupačnosti - od arhitektonske do informacijsko-komunikacijske i sadržajne. Stoga je nužno da oni koji rade u području kulture usvoje koncept prava na sudjelovanje u kulturnom životu osoba s invaliditetom kako bi kultura postala iskustvo za sve. Preporučujemo identifikacijom predmetnih barijera i prepreka na koje osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju nailaze u području kulture, poduzeti radnje i aktivnosti usmjerene na njihovo uklanjanje. U osiguranju arhitektonske i sadržajne pristupačnosti, preporučujemo koristiti svojevrstne alate pomoću kojih se predmetna pristupačnost ostvaruje - alate razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna. Preporučujemo JLP(R)S te državnim tijelima da zajednički koordiniraju aktivnosti uklanjanja prepreka u kulturi i umjetnosti kao šire politike i zajedničkih planova djelovanja. Poboljšanjem kulturne pristupačnosti, odgovara se i na potrebe pristupačnog turizma.

Sport - Iz izvješća Ministarstva turizma i sporta o mjerama i aktivnostima koje su se tijekom 2023. godine provodile s ciljem omogućavanja intenzivnijeg uključivanja DTUR i OSI u sport i rekreaciju razvidno je povećanje broja sportskih udruga i programa koji su sufinancirani putem natječaja Ministarstva, kao i povećanje broja sudionika i korisnika programa, odnosno DTUR i OSI uključenih u sportske aktivnosti u sklopu tih programa. Također, razvidno je znatno povećanje odobrenih proračunskih sredstava za programe javnih potreba koje provodi Hrvatski paraolimpijski odbor te povećanje broja dodijeljenih stipendija za školarinu za sportaše s invaliditetom, kao i korisnika mjesečnih novčanih nagrada koje se dodjeljuju parasportašima i/ili trenerima iz parasporta. U 2023. godini evidentiran je i porast broja sportaša s invaliditetom koju su ostvarili pravo na Državnu nagradu za vrhunska sportska postignuća. U siječnju 2023. godine na snagu je stupio novi Zakon o sportu (NN, br. 141/22) kojim su se izjednačila prava osvajača medalja na svjetskim prvenstvima u paraolimpijskim sportovima i disciplinama te olimpijskim sportovima i disciplinama gluhih s osvajačima medalja na svjetskim prvenstvima u olimpijskim sportovima i disciplinama, a za vrhunske sportaše (I., II. i III. kategorija) uvedena je nacionalna stipendija. Preporučili smo donositeljima odluka na nacionalnoj, područnoj i lokalnoj razini osmišljavanje i financiranje inkluzivnih projekata i programa kojima se potiče i omogućava intenzivnije uključivanje OSI i DTUR u sportske i rekreativne aktivnosti.

2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA

Na području međunarodne suradnje 2023. godine obilježio je nastavak sudjelovanja predstavnika POSI u aktivnostima koje su organizirane u Europskoj mreži tijela za jednakost (Equinet), Europskoj mreži nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) i aktivnosti na razini regionalne međunarodne suradnje tijela za jednakost jugoistočne Europe. Sudjelovali smo u brojnim međunarodnim

aktivnostima i događanjima koja se i dalje uz fizičko sudjelovanje odvijaju i u online ili hibridnom obliku. Djelatnici POSI-a sudjeluju u radu radne skupine zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse, radnoj skupini za prava na području jednakosti, radnoj skupini za oblikovanje politika te klastera vezanog uz invaliditet i klastera za prikupljanje podataka i istraživanja

Suradivali smo s drugim tijelima za jednakost i odgovarali na upite međunarodnih tijela i organizacija. POSI je aktivno bio uključen u donošenje zakona na razini EU-a kroz davanje mišljenja i komentara predstavnicima ministarstava u radnim grupama unutar Vijeća EU-a i Europske komisije. MROSP je zatražio komentar na Nacrt zaključaka Vijeća o prijelazu sustava skrbi tijekom života prema holističkim modelima koji su usmjereni na osobu i koji se temelje na zajednici. Dali smo svoj doprinos izradi Direktive o nasilju u obitelji i nasilju nad ženama. Sudjelujemo u radu Europske agencije za posebne obrazovne potrebe i uključivo obrazovanje. Posjetili smo institucije u Ljubljani i Švedskoj i podijelili iskustva s tijelima iz Turske i Sjeverne Makedonije prilikom njihova posjeta POSI.

Sudjelovali smo u edukaciji Nezavisnog mehanizma za promociju, zaštitu i praćenje primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori i u radu Regionalna mreže institucija za ravnopravnost Jugoistočne Europe

2.25. PODRUČNI UREDI

Opći strateški cilj institucije POSI je zaštita ljudskih prava osoba s invaliditetom podjednako u svim područjima RH, a među važnijim alatima u ostvarivanju tog cilja je djelovanje područnih ureda POSI u Osijeku, Splitu i Rijeci. Važnost područnih ureda potvrđuje se svake godine iznova, a iskustva stečena tijekom 2023. godine potvrđuju kako su područni uredi prepoznati kao mjesta na kojima se OSI mogu pouzdano i sveobuhvatno savjetovati o načinu ostvarivanja prava, ali i kao mjesta na kojima mogu dobiti pomoć i zaštitu u slučaju kršenja ljudskih prava i diskriminacije. Naime, sve veći broj obraćanja građana upravo iz onih županija u kojima se područni uredi nalaze, pozitivne povratne reakcije osoba s invaliditetom, roditelja djece s teškoćama u razvoju i predstavnika udruga na rad i djelovanje područnih ureda, dokaz su da je prisutnost područnih ureda u lokalnim sredinama od velike važnosti u zaštiti i promicanju prava i interesa osoba s invaliditetom i djecom s teškoćama u razvoju. Tijekom 2023. godine bilježimo rast zainteresiranosti za suradnju od strane udruga, ustanova i institucija, a uspostavljena suradnja podrazumijevala je pružanje podrške u osmišljavanju i provedbi različitih projekata, mjera i aktivnosti usmjerenih na uklanjanje prepreka na koje OSI nailaze u svakodnevnom životu te pružanje podrške prilikom izrade općih akata, donošenja odluka i općenito rješavanja pitanja od interesa za OSI, DTUR i njihove obitelji. Važna uloga područnih ureda ogleda se i kroz podizanje razine svijesti o pravima i mogućnostima osoba s invaliditetom, kako kod samih OSI, tako i kod lokalne zajednice, što je jedan od preduvjeta za uspješnije ostvarivanje prava na temelju invaliditeta i osiguravanje zaštite tih prava te sprječavanje diskriminacije prema OSI. Detaljniji opis navedenih aktivnosti razvidan je u cjelovitom izvješću o radu, uz zaključak da područni uredi POSI u lokalnim sredinama iz godine u godinu doprinose snažnijem povezivanju OSI i civilnog društva s lokalnim i regionalnim ustanovama i institucijama koje mogu sustavno rješavati probleme OSI te na taj način bitno pridonose većoj kvaliteti življenja osoba s invaliditetom u sredinama u kojima djeluju.

2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE

Prema javnom pozivu iz prosinca 2021. godine, 8. veljače 2022. godine je izabran i započeo sa svojim radom 5. saziv Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom. Članovi (15 članica/članova i njihovih 15 zamjena) su osobe s invaliditetom, predstavnici organizacija, saveza, udruga i inicijativa osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju, te predstavnici akademskih ustanova, izabrani na mandat od dvije godine (do 31. prosinca 2023. godine). Ukupno je održano pet plenarnih sastanaka u punom i užem sastavu i šest konzultacija, na kojima je raspravljano o različitim temama važnim za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju.

2.27. PRAĆENJE PROVEDBE NACIONALNOG PLANA IZJEDNAČAVANJA MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM OD 2021. DO 2027. GODINE

Najznačajniji nacionalni strateški dokument kojim se planiraju mjere za provedbu KPOSI je Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. godine (NN, br. 143/21). Kao neovisno tijelo za praćenje provedbe KPOSI, POSI prati i provedbu Nacionalnog plana.

Kako nas je obavijestilo MROSP kao nositelj izrade Nacionalnog plana, sukladno obvezama koje proizlaze iz Plana uspostavljena je mreža koordinatora – osoba za praćenje i izvještavanje o provedbi Nacionalnog plana imenovanih od strane središnjih tijela državne uprave i regionalnih koordinatora. Radi učinkovite koordinacije poslova strateškog planiranja i poticanja regionalnog razvoja za područja JLP(R)S mrežu čini 13 predstavnika središnjih tijela državne uprave i 21 regionalni koordinator (županijske razvojne agencije). Upoznati smo također da je MROSP organiziralo savjetodavne radionice kako bi se predstavnicima lokalne i područne samouprave, predstavnicima pružatelja socijalnih usluga, organizacijama civilnog društva i ostalim dionicima važnim za provedbu ovog strateškog dokumenta pružile smjernice i korisni alati za djelotvornu provedbu i praćenje Nacionalnog plana, s posebnim naglaskom na smjernice za razvoj vlastitih mjera u okviru lokalnih i regionalnih planova razvoja.

S obzirom na prijedloge za poboljšanje aktivnosti praćenja i izvještavanja o provedbi Nacionalnog plana koje su u upitniku istaknule županijske razvojne agencije, uputit ćemo preporuku nadležnom Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, u kojima ćemo prenijeti prikupljene prijedloge i zatražiti odgovor o mogućnostima njihove realizacije. Zatražit ćemo i izvještaje o provedbi i provesti njihovu analizu. Posebno planiramo u budućnosti pratiti donošenje županijskih socijalnih planova.

2.28. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

U protekloj godini nastavilo se učestalo korištenje neprimjerenog govora o OSI u javnom govoru i u medijima na što smo upozoravali u priopćenjima. Održavali smo edukacije o promjeni paradigme vezane uz invaliditet, davali priopćenja za javnost povodom važnih datuma i događaja koji su uznemirili javnost, upućivali preporuke i poduzimali druge aktivnosti na podizanju razine svijesti o primjerenom oslovljavanju osoba s invaliditetom i percepciji koju želimo promicati.

Od edukacija studenata i stručnjaka o specifičnostima osoba s invaliditetom ističemo: (1) Polaznicima Studija sestrinstva na Zdravstvenom veleučilištu Zagreb održana je edukacija o ostvarivanju primjerenog kontakta i specifičnostima zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom; (2) Na Fakultetu zdravstvenih studija u Rijeci 23. svibnja 2023. godine, na inicijativu POSI održano je predavanje studentima na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“; (3) Službenicima zatvorskog sustava i probacije održali smo izlaganje na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu RH“; (4) Sudjelovali smo na seminaru za pružatelje usluga u turizmu „Pristupačni i inkluzivni turizam“; (5) Predstavili smo rad POSI samozastupnicima koji koriste uslugu poludnevnog boravka više ustanova; (6) Izlagali smo na okruglom stolu na temu „Izazovi roditeljstva djece s teškoćama u razvoju-aktualna promišljanja“; (7) sudjelovali smo na IV. Kongresu studenata Pravnog Fakulteta Osijek; (8) Sudjelovali smo u provedbi radionica o primjenu KPOSI u sklopu Radionice o antidiskriminaciji, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u europskim i investicijskim fondovima za djelatnike u sustavu upravljanja i kontrole u Europskim strukturnim i investicijskim fondovima; (9) Od ožujka do srpnja 2023. godine savjetnici pravobranitelja za osobe s invaliditetom održali su u Osijeku, Splitu, Varaždinu, Zagrebu i Rijeci 12 radionica za pravosudne dužnosnike, savjetnike u pravosudnim tijelima i službenike u pravosuđu. Pravosudnim djelatnicima su predstavljene temeljne promjene koje je u naše društvo unijela KPOSI kao najznačajniji međunarodno pravni dokument za OSI; (10) Kao nastavak suradnje s Centrom za izobrazbu Ministarstva pravosuđa i uprave zamjenik pravobranitelja održavao je predavanje na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“ polaznicima temeljnih tečaja za službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima Uprave za zatvorski sustav i probaciju; (11) Održali

smo radionicu o specifičnostima i načinima komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta za zaposlenike riječkog taxi prijevoznika Taxi Fiume; (12) Održali smo predavanje za djecu s teškoćama u razvoju – učenike osječkih srednjih škola; (13) POSI je predstavljen i na Policijskoj akademiji. Sudjelovali smo na brojnim drugim događanjima usmjerenim na podizanje razine svijesti koja su organizirali udruge osoba s invaliditetom i druge institucije.

Edukacija studenata i stručnjaka o specifičnostima osoba s invaliditetom - U svrhu podizanja razine svijesti o specifičnostima i potrebama OSI i DTUR i njihovih obitelji, predstavnici POSI provodili su različite edukativne radionice i predavanja. U nastavku i prema poglavljima ovog Izvješća, ističemo one koje su održane tijekom 2023. godine: (1) U Zagrebu je 30. siječnja održana edukacija o ostvarivanju primjerenog kontakta i specifičnostima zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom polaznika Studija sestrinstva na Zdravstvenom veleučilištu Zagreb; (2) Ministarstvo turizma i sporta i POSI nastavili su tijekom 2023. godine održavanje radionica o pristupačnom turizmu, mogućnostima i prilikama koje ulaganja u pristupačni turizam otvaraju. Održane su ukupno pet radionice i završna konferencija; (3) U Osijeku, Splitu i Rijeci održana radionica za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi; (4) U sklopu edukacije W.I.C. (eng. Workplace Inclusion Champion) održano je predavanje u okviru Modula 5 - Disability o načinima ostvarivanja inkluzije osoba s invaliditetom na tržištu rada. Ovim treningom promoviraju se uz potporu Europske komisije hrvatska, slovenska i rumunjska Povelja o raznolikosti, a sudionici imaju prilike razmatrati politike raznolikosti i uključivosti na praktičan i interaktivan način. (5) Predavanje polaznicima 43., 44. i 45. temeljnog tečaja za službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima - Kao nastavak višegodišnje suradnje Pravobranitelja za osobe s invaliditetom s Centrom za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave održana su predavanja na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“ na tečajevima održanim tijekom 2023. godine (20. lipnja u Zagrebu, 14. rujna u Požegi i 25. rujna u Zagrebu); (6) U sklopu aktivne suradnje Pravnog fakulteta Osijek i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, 13. studenog 2023. godine organizirano je predavanje za studente Stručnog prijediplomskog Upravnog studija, a 5. prosinca 2023. godine organiziran je posjet studenata pete godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Pravo, Područnom uredu POSI u Osijeku; (7) U sklopu provedbe projekta Inklutour, projektni partneri organizirali su dvodnevni seminar za pružatelje usluga u turizmu, na temu „Pristupačni i inkluzivni turizam“; (8) Prema Godišnjem planu i programu rada Centra za izobrazbu za 2023. godinu zamjenik pravobranitelja održao je 16. ožujka 2023. godine online predavanje na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske“. Sudionici ove edukacije bili su četrdeset jedna/jedan službenica i službenik zatvorskog sustava i probacije među kojima psiholozi, pedagozi, liječnici, medicinske sestre, pravnici, socijalni radnici i ekonomisti iz cijele Hrvatske (zatvora iz Zagreba, Osijeka, Rijeke, Karlovca, Pule i Gospića; kaznionica iz Požege, Turopolja, Lepoglave, Valture i Gline; probacijskih ureda iz Pule i Rijeke; Odgojnog zavoda u Turopolju, te Centra za dijagnostiku u Zagrebu i Centra za izobrazbu; (9) U MRRFEU-u su 27. travnja i 19. rujna 2023. godine u sklopu edukacije zaposlenika u europskim i investicijskim fondovima (ESI fondovima) održane radionice o antidiskriminaciji, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Bile su to posljednja planirane radionice u 2023. godini koje su se održavale u sklopu programa godišnje izobrazbe zaposlenika koji rade u sustavu upravljanja i kontrole europskih strukturnih i investicijskih fondova od 2015. godine; (10) U MRRFEU 19. listopada 2023. godine održana je radionica „Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u ESI fondovima“ za regionalne koordinate i predstavnike tijela državne uprave. Ova radionica je nastavak edukacija organiziranih zajedno od strane MRRFEU, MROSP te Državne škole za javnu upravu, u kojoj su sudjelovali Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, Pučki pravobranitelj i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova; (11) Zamjenik pravobranitelja održao je 19. prosinca na Policijskoj akademiji „Prvi hrvatski redarstvenik“ u Zagrebu predavanje na temu „Institucija Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i posebnosti u postupanjima“. Predavanje je održano policijskim

službenicima za mladež, polaznicima IV. modula – Nasilje u obitelji, Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji.

3. OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE

Djelokrug rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom propisan je Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), Poslovníkom pravobranitelja za osobe s invaliditetom (NN, br. 103/08) te Pravilnikom o unutarnjem redu pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Broj: POSI.R.-018-02-83/19-01/01 od 4. prosinca 2019. i pravilnicima o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutarnjem redu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, Broj: POSI.R.-018-02-62/20-01/01 od 21. kolovoza 2020., Broj: POSI.R.-018-02-77/22-05/01 od 24. listopada 2022., Broj: POSI.R.-018-02-73/23-05/01 od 30. kolovoza 2023. i Broj: POSI.R.-018-02-112/23-03/01 od 2. siječnja 2024. godine).

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom nadležan je za suzbijanje diskriminacije na osnovi invaliditeta sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Također, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom ima propisane ovlasti sukladno čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14).

3.1. FINACIJSKO POSLOVANJE

Na dan 31. prosinca 2023. kod Pravobranitelja za osobe s invaliditetom je bilo zaposleno 18 državnih službenika/ce i troje dužnosnika/ce. Od ukupno planiranih sredstava za 2023. godinu u iznosu od 748.624 eura, rashodi iznose 693.760 eura odnosno 92,67%. Na stavkama za Rashode za zaposlene planirano je 743.979 eura, a potrošeno je 691.704 ili 92,67%, uz napomenu da je izvršenje u ovom postotku zato što smo dio sredstava na rashodima za zaposlene preraspodijelili tijekom mjeseca prosinca sukladno uputama Ministarstva financija. Planirana sredstva za Materijalne rashode u 2023. godini iznosila su 183.487 eura od čega je izvršeno 131.737 eura ili 71,79%. Sredstva materijalnih rashoda korištena su najvećim dijelom za pokriće režijskih troškova sa stavki usluga tekućeg i investicijskog održavanja, energije, komunalnih, te računalnih usluga, kao i za potrebe redovitog poslovanja ureda (službena putovanja, naknade za prijevoz, uredski materijal, usluge promidžbe i informiranja te intelektualne usluge). Planirana sredstva za Finacijske rashode u 2023. godini iznosila su 126 eura, od čega je utrošeno 5,29 eura ili 4,20%. Sredstva vezana uz nabavu nefinacijske imovine planirana su u iznosu od 4.645 eura od čega je izvršeno 2.056 eura, odnosno 44,26%. Rashodi se odnose na kupovinu uredske opreme kao zamjena za dotrajalu opremu.

4. ZAKLJUČAK

U ovom Izvješću prikazan je rad POSI za 2023. godinu koje je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. U RH registrirano je 657.791 osoba s nekim oblikom invaliditeta. OSI su protekle godine očekivano pokazale izniman interes za tri novodonesena zakona - Zakon o osobnoj asistenciji, Zakon o inkluzivnom dodatku i Zakon o povlasticama u prometu, ključna za postizanje većeg stupnja samostalnosti i uključenosti u zajednicu. POSI se snažno zalagao da ovi propisi budu u najvećoj mogućoj mjeri temeljeni na načelima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i socijalnom modelu pristupa invaliditetu te individualnog pristupa.

Pritužbe i upiti u području socijalne skrbi odnosili su se na prepreke u ostvarivanju prava i dugotrajnost postupaka, naročito postupka vještačenja, kao i na nedostatnost kapaciteta izvaninstitucionalnih socijalnih i zdravstvenih usluga za djecu i odrasle osobe s invaliditetom. Državni pružatelji socijalnih usluga nemaju dovoljno kapaciteta za osiguranje cijelog spektra potrebnih usluga, od patronaže, pomoći u kući, rane intervencije, psihosocijalne podrške, usluge boravka, organiziranog stanovanja i različitih rehabilitacijskih tretmana. Nedostatak usluga posebno je izražen u manjim sredinama, zaleđu i na otocima, ali je vrlo prisutan i u većim gradovima što za posljedicu ima prekomjernu ovisnost osoba s invaliditetom o skrbi i podršci unutar obitelji, kako organizacijskoj tako i finacijskoj. Svim kategorijama osoba s invaliditetom i njihovim obiteljima, posebno onim starijima neophodni su razni

oblici pomoći u kući, od patronažne medicinske njege, gerontodomaćica, pomoći oko čišćenja prostora i spremanja obroka, savjetodavne i pravne pomoći.

Zabrinjava nas da su u najtežoj situaciji isključenosti osobe s invaliditetom smještene u ustanovama, njih gotovo 8.000. Više od polovice osoba s invaliditetom koje žive u ustanovama čine osobe s teškoćama mentalnog zdravlja. Taj podatak pokazuje da su upravo za ovu kategoriju osoba s invaliditetom postupci liječenja i rehabilitacije najmanje uspješni. Na deklarativnoj razini opredijelili smo se kao država da je smještavanje u ustanove kršenje ljudskih prava i da takav oblik skrbi treba što prije napustiti, što su i preporuke svih međunarodnih institucija i strateško opredjeljenje Europske unije. Međutim, proces deinstitucionalizacije već godinama stoji usprkos tome što su u EU fondovima osigurana sredstva za njegovu provedbu.

Posebno je dramatična situacija djece i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja i poremećajima u ponašanju kojima je potrebna intenzivna stručna i multidisciplinarna pomoć, pri čemu nismo razvili ustanove i programe specifično namijenjene njihovim potrebama. Resursi u sustavu socijalne skrbi, zajednici i društvu nisu dostatni i adekvatni za očuvanje cjelovitosti obitelji i osiguravanje prava djeteta s teškoćama u razvoju na odgovarajuću zaštitu zdravlja i psihosocijalni tretman. U Republici Hrvatskoj nije uspostavljen sustav rane intervencije kao podrške ranom razvoju djece s razvojnim rizikom.

Osobe s tjelesnim invaliditetom u ovom trenutku imaju velikih problema vezanih uz zastarjelost ortopedskih pomagala. Nadoplate za individualnu prilagodbu su velike, a Pravilnik o ortopedskim pomagalima ne uključuje moderne asistivne tehnologije i inovacije. Nisu im osigurani niti elektromotorni dodaci za kolica koji bi uvelike povećali njihovu mobilnost. Posebno upozoravamo da nedostatak medicinskog osoblja poput pedijataru, stomatologa, dječjih i adolescentnih psihijataru, medicinskih sestara, fizioterapeuta i drugog osoblja utječe na dostupnost zdravstvene usluge koja je ili zakašnjela ili izostaje, pogotovo u ruralnim područjima ili na otocima. Smatramo kako je potreban razvoj i uspostavljanje učinkovite palijativne skrbi.

Pristupačnost javnih površina i prostora namijenjenih javnosti, te prijevoza, također su bitni preduvjeti za neovisan život osoba s invaliditetom. Izrazito je velik problem upravo neadekvatni prijevoz, posebice u manjim i ruralnim sredinama. Međumjesni prijevoz u Hrvatskoj je nedostatan za sve građane, a posebno osobe s invaliditetom, jer ne postoje prilagođena vozila u koja bi osobe koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica mogle ući niti prilagođena taksu vozila.

Velika prepreka ostvarivanju neovisnog života u zajednici je i nepostojanje pristupačnog i priuštivog socijalnog stanovanja. Nije dostatan angažman jedinica lokalne samouprave na rješavanju tog gorućeg pitanja. Osobe s invaliditetom često su u većoj mjeri izložene socijalnim rizicima i siromaštvu, a sagledavajući invaliditet u odnosu na socijalno stanovanje, bivaju u većoj mjeri isključene i u odnosu na elemente pristupačnosti stambenih jedinica.

Potrebno je uložiti daleko više napora kako bi se osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju omogućio pristup obrazovanju i radu, stambenom zbrinjavanju i ranoj intervenciji u djetinjstvu. Postupnom povećanju broja zaposlenih osoba s invaliditetom tijekom godina značajno su doprinijeli osigurani poticaji i drugi vidovi podrške poslodavcima, no i dalje je bitno prisutna diskriminacija pri zapošljavanju, posebno tijekom provođenja natječajnih postupaka u javnom sektoru. Uzroke pronalazimo ponajviše u predrasudama poslodavaca koji invaliditet i dalje smatraju zaprekom za uspješno izvršavanje radnih zadataka ili razlogom učestalih bolovanja. Poslodavci koji s obzirom na ukupan broj zaposlenih imaju obvezu kvotnog zapošljavanja određenog broja osoba s invaliditetom i dalje, prema našim saznanjima, još uvijek u većoj mjeri koriste mogućnost plaćanja novčane naknade zbog neispunjenja kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Problemi u području mirovinskog osiguranja na koje smo ukazivali prethodnih godina bili su prisutni i u 2023. godini, od kojih ističemo konstantan pad mirovina u odnosu na prosječnu plaću u RH posljednjih godina. Stoga je opravdana bojazan od dodatnog osiromašenja umirovljenika među kojima su i osobe s invaliditetom čija su mirovinska primanja ionako niska što će u budućnosti zahtijevati cjelovita rješenja kako bi se spriječio pad ove kategorije građana ispod granice siromaštva.

Na svim razinama odgoja i obrazovanja i dalje je fokus na teškoćama i onome što djeca odnosno učenici s teškoćama ne mogu postići, a ne na njihovim jačim stranama i podršci koju im je potrebno osigurati kako bi ostvarili svoje potencijale. Nedostatno je riješeno pitanje potrebne zdravstvene zaštite i njege u prostorima škole kako ne bi bili isključeni iz obrazovanja. Uvođenjem podrške u odgojno-obrazovnom procesu u okviru Zakona o osobnoj asistenciji još uvijek nije uređeno pitanje radnopravnog statusa pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika. Uz to, izrazito niske plaće i nepostojanje stručnog osposobljavanja utječu na kvalitetu navedene potpore učenicima s teškoćama u razvoju. Pritužbe u području visokog obrazovanja najčešće su se odnosile na neosiguravanje prilagođenog prijevoza, stipendija, osobne asistencije u studentskom domu, rad preko student servisa te upis na studij.

Svjedočimo sve većem broju pritužbi na različite oblike nasilja učinjene prema djeci s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka, ali i nasilja u obitelji. Prisutni oblici nasilja poput blažih oblika (ismijavanja, oponašanja invaliditeta, nazivanja pogrđnim imenima) pa do teških oblika (poput silovanja) zahtijevaju sankcioniranje. Važna je i edukacija roditelja kao i međuinstitucionalna suradnja i daljnji rad na prevenciji.

Organizacije civilnog društva imaju važnu ulogu u dizajniranju i osiguravanju ciljane podrške i potrebnih usluga, ali i nezamjenjivu ulogu u senzibiliziranju i podizanju razine svijesti čitavog društva o izazovima s kojima se susreću osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju. Iznimno je važno da donositelji odluka prepoznaju i uvažavaju ulogu udruga u svladavanju tih izazova.

U ocjeni ukupnog stanja zaštite prava osoba s invaliditetom, uz poboljšani normativni okvir zamjećujemo teškoće u primjeni propisa u praksi i ostvarivanja njihovih prava. Iskustva potvrđuju kako je potrebno intenzivnije provoditi aktivnosti kojima će se podizati razina svijesti i senzibilizirati svi dionici u društvu o tome što svatko od nas, kao pojedinac ili kao dio nekog sustava, u svom području djelovanja može učiniti kako bi se osobama s invaliditetom osigurao pristup svim objektima, proizvodima, uslugama i ostalim sadržajima dostupnim javnosti.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

Savska cesta 41/3, 10000 Zagreb

Telefon: 01/6102 170

Područni ured Osijek

Ulica Hrvatske Republike 5, 31000 Osijek

Telefon: 031/293 352

Područni ured Split

Ulica Domovinskog rata 44, 21000 Split

Telefon: 021/649 713

Područni ured Rijeka

Ulica Nikole Cara 1, 51000 Rijeka

Telefon: 051/643 200

Faks: 01/6177 901

E-pošta: ured@posi.hr

Web: <http://posi.hr>